

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Kamilės Jonikaitės,
V kurso, Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Pažeidžiamų grupių koncepcijos reikšmė užtikrinant vaikų ir
prieglobsčio prašytojų teisių apsaugą pagal EŽTK
The relevance of the conception of vulnerable groups for the
protection of the rights of children and asylum seekers under the ECHR**

Vadovė: vyr. lekt. dr. Gabija Grigaitė-Daugirdė

Recenzentė: doc. dr. Dovilė Valančienė

Vilnius

2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistro darbe analizuojama pažeidžiamų grupių - prieglobsčio prašytojų ir vaikų - koncepcijos reikšmė užtikrinant jų teisių apsaugą pagal EŽTK. Tyrime siekiama nustatyti, kaip EŽTT aiškina ir taiko pažeidžiamumo sąvoką bei iš ko kildina prieglobsčio prašytojų ir vaikų pažeidžiamumą. Pagrindinis dėmesys skiriamas EŽTT jurisprudencijos analizei, atskleidžiančiai pažeidžiamumo sampratos raidą, jos įtaką valstybių pozityvių įsipareigojimų turinio aiškinimui bei jų vystymui. Taip pat vertinama pažeidžiamumo reikšmė taikant laikinas priemones prieglobsčio prašytojų bylose.

Pagrindiniai žodžiai: pažeidžiamumas, pažeidžiamumo kriterijai EŽTT, prieglobsčio prašytojai, vaikai, laikinosios priemonės, valstybių pozityvūs įsipareigojimai.

This Master's thesis analyses the role of the concept of vulnerable groups - asylum seekers and children - in ensuring the protection of their rights under the ECHR. The study aims to identify how the ECtHR interprets and applies the concept of vulnerability and from what it derives the vulnerability of asylum seekers and children. It focuses on the analysis of the ECtHR jurisprudence, which reveals the evolution of the concept of vulnerability and its impact on the interpretation of the content of States' positive obligations and their development. It also assesses the significance of vulnerability in the application of interim measures in asylum-seekers' cases.

Keywords: vulnerability, vulnerability criteria at the ECtHR, asylum seekers, children, interim measures, states' positive obligations.

TURINYS

IŽANGA	4
1. Pažeidžiamumo samprata pagal EŽTK	8
1.1. EŽTT pažeidžiamumo koncepcija, jos raida ir problematika	8
1.2. Prieglobsčio prašytojai ir vaikai: specifinės pažeidžiamumo apraiškos	10
2. Prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumo reikšmė EŽTT praktikoje	16
2.1. Prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumas EŽTT jurisprudencijoje: <i>M. S. S.</i> bylos suformuotas aiškinimas	16
2.2. EŽTT pozicijos pokytis: nuo universalaus prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumo iki individualių išlygų	19
2.3. Prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumas EŽTT jurisprudencijoje: <i>M. S. S.</i> bylos suformuoto aiškinimo lingvistinis keitimas	23
2.4. Vaikų prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumas EŽTT jurisprudencijoje	24
2.5. Pažeidžiamumo reikšmė taikant laikinas priemones siekiant užtikrinti prieglobsčio prašytojų apsaugą pagal EŽTK	27
3. Vaikų pažeidžiamumo reikšmė EŽTT praktikoje	31
3.1. EŽTT požiūris į seksualinę prievartą kaip vaikų pažeidžiamumo veiksnį	31
3.2. EŽTT požiūris į vaikų pažeidžiamumą esant išimtinėje valstybės institucijų kontrolėje	34
3.3. EŽTT požiūris į fizinį smurtą kaip vaikų pažeidžiamumo veiksnį	38
3.4. EŽTT požiūris į negalią kaip vaikų pažeidžiamumo veiksnį	41
IŠVADOS	45
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	49
SANTRAUKA	56
SUMMARY	57

Temos aktualumas. Šiandieniniame kontekste Europos valstybės susiduria su išaugusiais migracijos srautais, kurie kelia politinius ir teisinius iššūkius. Valstybės nacionalinėje teisinėje sistemoje siekia suderinti valstybės nacionalinio saugumo užtikrinimą ir tarptautinių žmogaus teisių apsaugos standartų laikymąsi. Migracijos kontekste pažeidžiamos grupės dažnai atsiduria politinių diskusijų ir žiniasklaidos centre. Jų teisių įgyvendinimas tampa svarbiu rodikliu, atskleidžiančiu, kaip valstybės praktikoje geba laikytis ir įgyvendinti tarptautinius pozityvius vertikalius įsipareigojimus. Europos žmogaus teisių teismo (toliau – EŽTT) pažeidžiamumo koncepcija turi tiesioginį poveikį valstybių pozityvių įsipareigojimų turinio aiškinimui bei jų vystymui pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, kitaip dar žinoma kaip Europos žmogaus teisių konvencija (toliau – EŽTK). Lietuva, kaip EŽTK dalyvė, privalo užtikrinti prieglobsčio prašytojų ir vaikų apsaugą pagal EŽTT nustatytus standartus. Todėl EŽTT jurisprudencija atlieka svarbų vaidmenį formuojant nacionalinius žmogaus teisių apsaugos standartus.

Šios temos aktualumas teisės teorijai pasireiškia tuo, kad EŽTT pažeidžiamumo aiškinimas vis dar kelia diskusijas dėl aiškių kriterijų trūkumo. Teisės mokslininkai išskiria skirtingas pažeidžiamumo sampratas, kurios dažnai neatitinka pateikiamo EŽTT pažeidžiamumo aiškinimo. EŽTT neretai susilaukia kritikos mokslinėje doktrinoje, kadangi EŽTT nepateikia aiškos pažeidžiamumo sampratos. EŽTT jurisprudencijoje pažeidžiamumo samprata nėra aiškinama nuosekliai. Pažeidžiamumo aiškinimo turinys priklauso nuo to, kuriai pažeidžiamai grupei priskiriamas pareiškėjas, todėl pažeidžiamumo vertinimas EŽTT praktikoje yra kintantis. Nenuosekli pažeidžiamumo interpretacija kelia teisės teorinius klausimus dėl pažeidžiamumo reikšmės bei pagrindų, iš kurių EŽTT kildina prieglobsčio prašytojų ir vaikų pažeidžiamumą. Teisės praktikoje ši tema yra itin svarbi, nes EŽTT jurisprudencija daro tiesioginį poveikį EŽTK valstybėms dalyvėms tenkantiems įsipareigojimams – jų turinio aiškinimui bei jų vystymui. Pažeidžiamumo statuso suteikimas konkrečiam pareiškėjui gali nulemti didesnius valstybių pozityvius įsipareigojimus. Kadangi pažeidžiamumo koncepcija EŽTT praktikoje nėra iki galo išvystyta ir aiškiai apibrėžta, valstybių nacionaliniams teismams itin svarbu suprasti, kokią standartą EŽTT siekia įtvirtinti taikydamas šią sąvoką. Atsižvelgiant į tai, kad pažeidžiamų grupių apsauga yra kintanti ir EŽTT praktikoje kyla teisinių neapibrėžtumų dėl pažeidžiamumo vertinimo, šios temos nagrinėjimas yra svarbus tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu.

Pažeidžiamumo samprata nėra būdinga tik EŽTT jurisprudencijai – ji taip pat plėtojama ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau - ESTT) praktikoje. Nors abu teismai siekia apsaugoti pažeidžiamus asmenis, jų taikomi aiškinimo metodai skiriasi. Nors ESTT aiškinimuose galima rasti sąsajų su EŽTT plėtojama praktika, šiame darbe analizuojama būtent EŽTK ir EŽTT jurisprudencija, kadangi tyrimas orientuotas į EŽTK sistemą ir jos taikymo raidą pažeidžiamų asmenų apsaugos srityje.

Darbo tikslas. Šio darbo tikslas yra, remiantis tarptautinės teisės aktais, mokslinė doktrina bei EŽTT praktika, atskleisti pažeidžiamų grupių, prieglobsčio prašytojų ir vaikų, koncepcijos reikšmę pagal EŽTK ir jos poveikį valstybių pozityvių įsipareigojimų bei žmogaus teisių pažeidimų vertinimui.

Darbo uždaviniai. Siekiant šio darbo tikslo tikslinga:

1. Apibrėžti pažeidžiamumo koncepciją pagal atliktą mokslinės doktrinos ir EŽTT praktikos analizę;
2. Išanalizuoti, kaip EŽTT praktikoje aiškinamas prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumas, ir ar šis aiškinimas yra nuoseklus ar kintantis;
3. Išanalizuoti, kaip EŽTT praktikoje aiškinamas vaikų pažeidžiamumas, ir ar šis aiškinimas yra nuoseklus ar kintantis;
4. Įvertinti laikinųjų priemonių veiksmingumą ir reikšmę, užtikrinant prieglobsčio prašytojų, kaip pažeidžiamos grupės, teises pagal EŽTK;
5. Apibrėžti pažeidžiamos grupės statuso suteikiamos apsaugos reikšmę prieglobsčio prašytojams ir vaikams pagal EŽTK;
6. Išanalizuoti pažeidžiamų grupių koncepciją ir pažeidžiamų grupių statuso suteikiamą apsaugą pagal tarptautinės teisės aktus, kaip EŽTK ir kitas konvencijas, mokslinę doktriną, kaip knygas ir mokslinius straipsnius bei pagal tarptautinių teismų praktiką, kaip EŽTT.

Darbo objektas. Šio tyrimo objektas - pažeidžiamų grupių prieglobsčio prašytojų ir vaikų apsaugos sistema pagal EŽTK.

Darbo tyrimo metodai. Darbo tikslui pasiekti pasitelkiami šie metodai:

1. Lingvistinis metodas – šis metodas bus pasitelkiamas siekiant nustatyti žodžiais išreikštos minties turinį, nagrinėjamų žodžių sąvokų reikšmes ir jų ryšį.
2. Sisteminis metodas – šis metodas bus pasitelkiamas analizuojant skirtingų šaltinių tarpusavio ryšį, kuris padės atskleisti tyrimo objektą bei įgyvendinti tyrimo uždavinius.
3. Apibendrinimo metodas – šis metodas bus pasitelkiamas siekiant apibendrinti analizuotą mokslinę literatūrą, EŽTK ir EŽTT praktiką bei formuluojant darbo išvadas.

4. Mokslinės literatūros analizės metodas – šis metodas bus pasitelkiamas siekiant išanalizuoti įvairius mokslinės doktrinos darbus, kuriuose buvo tiriama prieglobsčio prašytojų ir (ar) vaikų teisių tematika, vienaip ar kitaip susijusi su EŽTK.
5. Teismų praktikos analizės metodas – šis metodas bus pasitelkiamas siekiant išnagrinėti EŽTT išvystytą praktiką susijusią su įvairiais pažeidžiamų grupių, ypač prieglobsčio prašytojų ir vaikų, teisių aspektais.

Darbo originalumas. Svarbu pabrėžti, kad šiame darbe analizuojamos dvi pažeidžiamos grupės – prieglobsčio prašytojai ir vaikai. Lietuvoje ir užsienyje yra aktualių mokslinių tyrimų, kuriuose nagrinėjamos abi šios grupės kartu, tačiau reikia atsižvelgti ir į atliktus tyrimus, kuriuose nagrinėjama tik viena iš mano pasirinktų grupių.

Visų pirma, apžvelgiami aktualūs moksliniai tyrimai. 2021 m. N. Wisst moksliniame tyrime *„An exploration of the development and current use of the concept of “vulnerability” within the wider human rights discourse”* išnagrinėjo kaip pažeidžiamumo sąvoka vystėsi žmogaus teisių srityje. 2023 m. K. Morris moksliniame straipsnyje *„Vulnerability, Care Ethics and the Protection of Socioeconomic Rights via Article 3 ECHR”* įrodinėjo, kad į EŽTT pažeidžiamumo analizę turi būti įtrauktas naujas elementas, kuris galėtų užtikrinti didesnę socialinių ir ekonominių teisių apsaugą pagal EŽTK 3 str. 2023 m. C. Flamand, F. Raimondo ir S. Sarolea moksliniame straipsnyje *„Examining Asylum Seekers’ “Other Vulnerabilities”: Intersectionality in Context”* nagrinėjama prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumo sąvoka, ypač atkreipiamas dėmesys į individualų pažeidžiamumo vertinimą. Straipsnyje analizuojama, kaip įvairūs veiksniai – asmeninės savybės ar aplinka – gali didinti pažeidžiamumo lygį. 2024 m. A. Limantė moksliniame straipsnyje *„Protecting vulnerable groups in Europe: highlights from recent case law of the European Court of Human Rights”* analizavo kaip EŽTT vysto pažeidžiamumo praktiką bei kaip EŽTT formuoja valstybių pareigas siekiant apsaugoti pažeidžiamus asmenis.

Antra, apžvelgiami apginti bakalauro ar magistro darbai. 2024 m. Mireille Blanche Ma-Agbor Ntui Vilniaus universitete Teisės fakultete gynėsi magistro darbą tema *„Vaikams draugiškas teisingumas pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją”*, kuriame analizuojamos vaikų teisės teisingumo sistemoje, teisinės apsaugos mechanizmai, be to, darbe paliesta vaikų pažeidžiamumo tema, tačiau pažeidžiamumą siejant su vaikams draugiško teisingumo tema. 2023 m. Kristiāna Jana Biksone Rygos Aukštojoje teisės mokykloje gynėsi bakalauro darbą tema *„Violations of Article 3 of the ECHR in the Detention Conditions of Migrant Minors”*, kuriame aptarti EŽTK 3 str. pažeidimai, susiję su nepilnamečių migrantų sulaikymo sąlygų nehumaniškumu ir būtinybe atsižvelgti į jų ypatingą pažeidžiamumą tokiose situacijose.

Šis darbas išsiskiria tuo, kad siekiama išsamiai išanalizuoti, kokie yra bendri ar specifiniai požymiai ar veiksniai, kurie nulemia pažeidžiamumą. Antra, darbe gilinamasi ne tik į tai, kaip EŽTT pripažįsta tam tikras grupes pažeidžiamomis, bet ir į pažeidžiamumo koncepcijos reikšmę. Taigi, tyrimas išskiria darbo tikslą, kuriuo siekiama išanalizuoti pažeidžiamų grupių, prieglobsčio prašytojų ir vaikų, koncepcijos reikšmę pagal EŽTK. Trečia, magistro darbe analizuojamos EŽTT jurisprudencijos tendencijos ir taikomos išlygos bylose, kuriose aiškinama pažeidžiamumo koncepcija. Atliekama analize siekiama nustatyti EŽTT praktikos tendencijų bei taikomų išlygų įtaką žmogaus teisių standartų užtikrinimui. Ketvirta, analizuojama, kokią poveikį valstybių pozityviems įsipareigojimams daro EŽTT jurisprudencijoje išskiriamas pažeidžiamumo argumentas. Šie aspektai padeda pagrįsti darbo mokslinį naujumą ir jo pridėtinę vertę tarptautinės žmogaus teisių teisės kontekste.

Svarbiausi šaltiniai. Šiame darbe svarbiausi šaltiniai yra EŽTK, mokslinė literatūra ir EŽTT praktika. Ypatingas dėmesys skiriamas B. Hudson, C. Heri, L. Peroni ir A. Timmer moksliniams straipsniams. Mokslinė literatūra darbe pasitelkiama siekiant atskleisti įvairias nuomones: kaip pažeidžiamumas turėtų būti aiškinamas, kokias problemas autoriai įžvelgia EŽTT praktikoje. Svarbus šaltinis šiame darbe yra EŽTT praktika. EŽTT sprendimai pasitelkiami siekiant išanalizuoti pažeidžiamumo koncepcijos raidą EŽTT jurisprudencijoje, įvertinti, kokius apsaugos standartus EŽTT formuoja, kaip šie standartai taikomi, ir kaip valstybių praktika vertinama EŽTT sprendimuose. Šie pasitelkti šaltiniai leido išsamiai atskleisti, kaip prieglobsčio prašytojų ir vaikų pripažinimas pažeidžiamomis grupėmis veikia jų teisių apsaugos užtikrinimą ir valstybių pozityvių įsipareigojimų įgyvendinimą pagal EŽTK.

1. Pažeidžiamumo samprata pagal EŽTK

1.1. EŽTT pažeidžiamumo koncepcija, jos raida ir problematika

EŽTK nėra specialus pažeidžiamų asmenų teisių gynimą užtikrinantis susitarimas. EŽTK nėra nė vieno straipsnio, kuriame būtų įvardijamos konkrečios asmenų grupės kaip ypatingai jautrios ar pažeidžiamos. Tačiau per pastaruosius 25 metus EŽTT priėmė nemažai sprendimų, kuriuose konkrečios grupės įvardijamos kaip pažeidžiamos. Pirmą kartą EŽTT pažeidžiamumą paminėjo mažumų teisių apsaugos kontekste, t. y. kai *Chapman prieš Jungtinę Karalystę* (2001) sprendime romų tautą pripažino pažeidžiama (Beduschi, 2017, p. 6). Šioje byloje buvo pateiktos pirmosios gairės, kaip EŽTT taiko pažeidžiamumo statusą ir kaip šis statusas gali lemti didesnius valstybių pozityvius įsipareigojimus. Nors *Chapman* byla buvo pirmasis atvejis, kai EŽTT pripažino grupę pažeidžiama, platesni teoriniai tyrimai rodo, kad pažeidžiamumas nėra suprantamas vienareikšmiškai.

Visų pirma reikėtų aptarti mokslinėje doktrinoje pateikiamas pažeidžiamumo teorijas. M. Fineman savo darbuose nurodo, kad kiekvienas žmogus, kad ir koks stiprus ir nepriklausomas jis atrodytų, yra ir buvo priklausomas nuo kitų socialinių institucijų (Fineman, 2012, p. 88). Ji teigia, kad pažeidžiamumas turėtų būti suprantamas kaip universalus, neišvengiamas ir ilgalaikis žmogaus būklės aspektas, todėl pažeidžiamumo būklę gali patirti kiekvienas žmogus, net jei jis nepriklauso grupei, kuri paprastai laikoma pažeidžiama (Fineman, 2008, p. 8). Ji pabrėžia, kad realybėje visi žmonės yra pažeidžiami skirtingais gyvenimo etapais, todėl reikia valstybės įsikišimo, kad būtų užtikrintas teisingesnis valstybės išteklių paskirstymas (Fineman, 2008, 39). Tuo tarpu B. S. Turneris, nors ir pritaria M. Fineman nuomonei, kad pažeidžiamumą gali patirti kiekvienas žmogus, pažeidžiamumą glaudžiai sieja su kančia (Turner, 2006, p. 26, 108). S. Da Lomba teigia, kad pažeidžiamumo negalima aiškinti tik kaip kylančio iš asmens patiriamos žalos ir kančios, nes kyla pavojus, kad pažeidžiamas subjektas taps bejėgiu, savo įsikūnijimo ir aplinkybių „auka“ (Da Lomba, 2006, p. 10). Būtent šis aspektas atsispindi EŽTT praktikoje, formuojant požiūrį į pažeidžiamas grupes. A. Timmer nurodo, kad EŽTT nesuvokia pažeidžiamumo kaip visuotinio ir pastovaus, bet tuo pačiu, visiškai neatsiriboja nuo universalios pažeidžiamumo sampratos (Timmer, 2013, p. 162).

Vystydamas praktiką, EŽTT ieškojo tam tikrų dėsningumų, kad nustatytų, ar konkreti grupė turėtų būti laikoma pažeidžiama (Limante, 2024, p. 673). Dėsningumus, pastebėjus EŽTT praktikoje, apibendrino L. Peroni ir A. Timmer, kurie padarė išvadą, kad EŽTT vartojama grupės pažeidžiamumo sąvoka pasižymi trimis ypatybėmis: pirma, kad tam tikrų grupių pažeidžiamumą formuoja socialinės, istorinės ir institucinės jėgos; antra,

pažeidžiamas subjektas yra grupės narys, kurio pažeidžiamumą formuoja konkreti grupės patirtis; ir trečia, jog visuomenėje yra įsitvirtinęs išankstinis nusistatymas ir stigmatizacija arba tai susiję su nepalankia socialine padėtimi ir materialiniu nepriteklumi (Peroni, Timmer, 2013, p. 1063-1070).

Vystydamas pažeidžiamų grupių praktiką, Strasbūro teismas perėjo nuo universalios žmogaus teisių apsaugos, prie konkrečių, ypač pažeidžiamų, asmenų kategorijų apsaugos (Bossuyt, 2016, p. 726). EŽTT praktikoje galima pastebėti keturias bylų kategorijas, kuriose EŽTT tam tikras grupes įvardina kaip „ypač pažeidžiamas“. Tokios bylų kategorijos yra romų kilmės asmenys, negalią turintys asmenys, ŽIV sergantys asmenys bei prieglobsčio prašytojai (Peroni, Timmer, 2013, p. 1057), (Bossuyt, 2016, p. 726), (Boutier, 2024, p. 18), (Baird, 2021, p. 320). Tai rodo, kad EŽTT pažeidžiamumo doktrina ne tik vystėsi, bet ir formavo specifines grupes, kurioms taikoma išskirtinė apsauga.

Nepaisant vis dažnesnio pažeidžiamumo sampratos taikymo, EŽTT šiuo klausimu susilaukia reikšmingos kritikos mokslinėje doktrinoje. Pirma, autorių nuomone, EŽTT neišskiria kriterijų, pagal kuriuos grupė laikoma pažeidžiama. Kadangi EŽTT savo jurisprudencijoje nepateikia pažeidžiamumo apibrėžimo, nėra aišku, kas konkrečiai lemia grupės priskyrimą pažeidžiamai. Todėl šios sąvokos turinys turi būti iššifruojamas kiekvienu konkrečiu atveju (Da Lomba, 2014, p. 4), (Galka, 2021, p. 287), (Morawa, 2003 cituota Baird, 2021, p. 318). Antra, iš šio neapibrėžtumo kyla EŽTT diskrecijos klausimas. Viena vertus, kai kurie autoriai vertina tai kaip EŽTT pranašumą, leidžiantį lanksčiai taikyti pažeidžiamumo sampratą, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes ir kontekstą (Baumgartel, 2020, p. 17). Kita vertus, kadangi EŽTT turi didelę diskreciją, pareiškėjai bylose nėra užtikrinti, ar jiems bus taikomas pažeidžiamumas, nes EŽTT pažeidžiamumo netaiko sistemingai ir nuosekliai (Galka, 2021, p. 288). Trečia, mokslinėje doktrinoje manoma, kad EŽTT pažeidžiamumo priskyrimas konkrečiai grupei kelia problemų (Da Lomba, 2006, p. 4). N. Baird nuomone, EŽTT apsiribojo pažeidžiamumo, kylančio iš istorinės stigmatizacijos ir diskriminacijos, vertinimu (Baird, 2021, p. 320). Tačiau EŽTT praktikoje įžvelgiama, kad pažeidžiamumas priklauso – didesniu ar mažesniu mastu – nuo įvairių veiksnių derinio: asmens tapatybės, priklausomybės nuo kitų, nepalankios padėties patirties, skurdo ir socialinės atskirties, patiriamos diskriminacijos ir stigmatizacijos (Baird, 2021, p. 316, 318).

Nors EŽTT praktika, siejanti pažeidžiamumą su grupe, o ne su individualia asmens situacija, neretai kritikuojama, L. Peroni ir A. Timmer įžvelgia tokios praktikos reikšmingumą žmogaus teisių apsaugos užtikrinimui. Autoriai nurodo, kad pažeidžiamumo sąvokos taikymas EŽTT jurisprudencijoje sustiprina pažeidžiamų grupių teisių apsaugą. Jų

nuomone pažeidžiamumo pripažinimas gali lemti didesnius valstybių pozityvius įsipareigojimus apsaugoti tam tikras grupes nuo diskriminacijos ir kitų žmogaus teisių pažeidimų. Pažeidžiamumo statusas gali ne tik padidinti valstybių atsakomybę, bet ir keisti bylos vertinimo standartą – pavyzdžiui, žalos sunkumas gali būti vertinamas kitaip, jei nukentėjęs asmuo priklauso ypač pažeidžiamai grupei (Peroni, Timmer, 2013, p. 1063-1070).

Apibendrinant EŽTT pažeidžiamumo koncepcijos raidą, galima teigti, jog ši koncepcija vystėsi palaipsniui, tačiau EŽTT nepateikia aiškos pažeidžiamumo sampratos apibrėžties. Jurisprudencijoje išryškėjo tendencija pripažinti tam tikras grupes ypač pažeidžiamomis siekiant sustiprinti jų teisinę apsaugą. Tačiau šis požiūris sulaukia kritikos dėl aiškių kriterijų trūkumo, lemiančios pažeidžiamumo statuso taikymo nenuoseklumą. Nors EŽTT tiesiogiai neįvardija pažeidžiamumo kaip teisės principo, šios koncepcijos raida leidžia ją vertinti kaip besiformuojantį žmogaus teisių principą. Pažeidžiamumas nėra aiškiai įtvirtintas EŽTK, tačiau EŽTT remiasi juo vertindamas valstybių pozityvių įsipareigojimų laikymąsi. Ši koncepcija EŽTT padeda aiškinti teisių turinį ir jų taikymą. Tokie bruožai leidžia teigti, kad EŽTT jurisprudencijose pažeidžiamumo koncepcija įgyja principui būdingų funkcijų. Jeigu pažeidžiamumas būtų laikomas teisės principu, jis taptu privalomu aiškinimo kriterijumi, kuris nulemtų nuoseklesnę EŽTT jurisprudenciją bei apibrėžtas valstybių pareigas, o pažeidžiamų asmenų teisių apsauga būtų efektyvesnė bei labiau prognozuojama. Tačiau abejotina, ar pažeidžiamumo koncepcija bus įtvirtinta kaip teisės principas, nes tiek mokslinėje doktrinoje, tiek jurisprudencijoje išlieka neapibrėžtumas dėl šios sąvokos turinio, ribų ir taikymo nuoseklumo.

1.2. Prieglobsčio prašytojai ir vaikai: specifinės pažeidžiamumo apraiškos

EŽTT jurisprudencijoje išryškėjo tendencija konkrečias grupių kategorijas laikyti pažeidžiamomis. Magistro darbe analizuojamos dvi tikslingai pasirinktos grupės – vaikai ir prieglobsčio prašytojai. Šių grupių pažeidžiamumas kyla tiek iš tarptautinių žmogaus teisių konvencijose įtvirtintų teisių, tiek iš socialinių bei ekonominių veiksnių. Kadangi EŽTT praktikoje nėra aiškiai suformuluotų kriterijų, pagal kuriuos konkreči grupė pripažįstama pažeidžiama, svarbu išanalizuoti, kokius prieglobsčio prašytojų ir vaikų pažeidžiamumo kriterijus pateikia mokslinė doktrina, bei kaip ji vertina EŽTT praktikoje išskirtas pažeidžiamumo kriterijų užuominas.

EŽTT savo praktikoje vartoja terminus „migrantai“, „pabėgėliai“, „prieglobsčio prašytojai“, tačiau aiškiai neišskiria jų pažeidžiamumo skirtumų. EŽTT migrantų sąvoką naudoja siekdamas apimti ir pabėgėlius, ir prieglobsčio prašytojus. Svarbu suprasti, kad

visi migrantai patiria tam tikrus sunkumus migruodami, todėl yra pažeidžiami, tačiau prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumas turi specifinių bruožų.

Prieglobsčio prašytojai – tai asmenys, kurie pateikė prašymą dėl tarptautinės apsaugos, tačiau jų statusas dar nėra pripažintas. Tik nusprendus prašyti prieglobsčio, jie tampa prieglobsčio prašytojų kategorijos nariais. Tuo tarpu pabėgėlių atveju, jų teisinis statusas aiškiai apibrėžtas 1951 m. Ženevos konvencijoje dėl pabėgėlių statuso (toliau – Ženevos konvencija), t. y. pabėgėlio statusas įgyjamas tik tada, kai jį pripažįsta kompetentingos institucijos (Konvencija dėl pabėgėlių statuso, 1951). Todėl pirmoji prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumo ypatybė kyla iš jų teisinio statuso neapibrėžtumo, kuris juos daro ypač pažeidžiamais, nes tam tikrą laiką jie gyvena laukimo ir nežinomybės dėl savo ateities sąlygomis. Vis dėlto, su šia pažeidžiamumo ypatybe M. Bossuyt nesutinka. Jis teigia, kad pabėgėliai, laikydamiesi nustatytos procedūros ir įvykdydami tam tikras sąlygas statusui įgyti, pagrįstai įgyja teisę į tarptautinę apsaugą. Tuo tarpu prieglobsčio prašytojo statusui įgyti nereikalaujama jokių papildomų sąlygų – pakanka pateikti prašymą dėl tarptautinės apsaugos, todėl šie asmenys priskiriami prie kategorijos, kurią iš esmės apibrėžia jų pačių iniciatyva. Todėl nėra pagrindo manyti, kad prieglobsčio prašytojui automatiškai turėtų būti taikoma speciali apsauga, neatsižvelgiant į jo asmeninę būklę, kilmės šalį ar prašymo pateikimo motyvus (Bossuyt, 2016, p. 731). Toks M. Bossuyt požiūris kelia abejonių. Nors teisinga manyti, kad apsauga neturėtų būti taikoma be individualaus įvertinimo, vis dėlto, reikėtų atsižvelgti į tai, kad prieglobsčio prašymo procedūra, kartu su nežinomybe, teisinio statuso neapibrėžtumu ir neretai prastomis sulaikymo sąlygomis, iš esmės sukuria pažeidžiamumo situaciją. Nors pažeidžiamumo pripažinimas neturėtų būti absoliutus, būtina pripažinti, kad pati padėtis, kurioje atsiduria prieglobsčio prašytojai, neretai savaime suponuoja didesnę apsaugos poreikį, taip pat kaip ir pabėgėliams.

Antrąją prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumo specifiką lemia tai, kad migruodami jie nebegali pasinaudoti savo kilmės valstybės nacionalinės teisės apsaugos mechanizmais. Migruodami prieglobsčio prašytojai bėga dėl grėsmės jų saugumui, žmogaus teisių pažeidimų, nepakeliamų gyvenimo sąlygų. Atsidūrę už savo kilmės valstybės ribų ir netekę jos apsaugos, šie asmenys tampa priklausomi nuo tarptautinės apsaugos mechanizmų (Morochovic, 2017, p. 91). Papildomas pažeidžiamumas kyla dėl to, kad nors tarptautiniai ir Europos Sąjungos (toliau – ES) teisės aktai suteikia jiems tam tikras teises, jų imigracijos statusas reikšmingai apsunkina šių teisių įgyvendinimą. Taip yra todėl, kad valstybės neteisėtus migrantus suvokia kaip grėsmę tiek savo galioms kontroliuoti valstybės sienas, tiek nacionalinės bendruomenės teisei į apsisprendimą (Dauvergne, 2004, p. 601). Taigi,

prieglobsčio prašytojai dėl savo statuso dažnai negali efektyviai pasinaudoti valstybės, į kurią atvyko, mechanizmais. Tačiau toks valstybių vertinimas, prieglobsčio prašytojų atžvilgiu, kelia klausimą dėl realaus tarptautinių teisinių garantijų veiksmingumo. Nors valstybės formaliai pripažįsta prieglobsčio prašytojų teises, jų migracinis statusas praktikoje dažnai tampa priežastimi jas riboti. Tokia situacija kelia abejonių dėl valstybių gebėjimo tinkamai atsižvelgti į pažeidžiamumą ir vykdyti savo tarptautinius įsipareigojimus pažeidžiamų asmenų atžvilgiu.

Trečia pažeidžiamumo ypatybė, kuri dažniausiai pabrėžiama tiek mokslinėje doktrinoje, tiek EŽTT praktikoje, yra tai, kad migracijos metu prieglobsčio prašytojai patiria sunkumų – sudėtingas sąlygas ir traumuojančią patirtį (Morochovic, 2017, p. 92). C. Flamand nurodo, kad kiekvieno žmogaus pažeidžiamumo patirtis yra skirtinga, o pati migracijos realybė dažnai lemia skirtingą pažeidžiamumo laipsnį, o pažeidžiamumą, kaip tęstinumą, gali dar labiau paveikti veiksnių derinys (Flamand *et al.*, 2023, p. 504). Reikėtų sutikti, kad kiekvieno prieglobsčio prašytojo patirtis ir pasiektas pažeidžiamumo lygis gali skirtis, tačiau neturėtų būti paneigiamas visos grupės pažeidžiamumas. Individualiu vertinimu turėtų būti siekiama įvertinti ir kitas aplinkybes dėl kurių pažeidžiamumo laipsnis gali būti didesnis.

Nepaisant šių prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumo ypatybių, mokslinėje doktrinoje išreiškiamos skirtingos nuomonės dėl to, ar prieglobsčio prašytojų grupė turėtų būti savaime laikoma pažeidžiama. Pirma, tai, kad pažeidžiamumas priskiriamas visai prieglobsčio prašytojų grupei, ne tik nepagrįstai suvienodina ir gali prisidėti prie jos stigmatizavimo, bet ir neatskleidžia tų socialinių procesų, kurie lemia daugelio migrantų patiriamą teisių trūkumą (Baumgartel, 2020, p. 18). Antra, autoriai nurodo, kad migrantai nėra „neprivilegiuota gyventojų grupė“, o veikiau asmenys, kurie nukentėjo nuo migracijos kontrolės pasekmių. Todėl M. Baumgartel siūlo prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumą vertinti kaip objektyvių, socialiai nulemtų ir laikinų savybių visumą, kurios įvairiais būdais veikia asmenis. Jis teigia, kad, nesant papildomam tyrimui, kodėl asmuo yra pažeidžiamas tam tikroje situacijoje, negalima daryti prielaidos, jog kiti asmenys patiria tą patį pažeidžiamumo lygį (Baumgartel, 2020, p. 28). Taigi, tiriant ir nagrinėjant prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumą, aiškiai matyti, kad jų tapatybės nėra vienalytės ir kad jų patirtis nėra vienos dimensijos (Raimondo et al, 2023, p. 390). Vis dėlto, autorių reikalavimas kiekvienu atveju įrodyti pažeidžiamumą gali sumažinti realias galimybes apsaugoti tuos asmenis, kurie atsiduria pažeidžiamoje padėtyje, nors ir individualus pažeidžiamumo vertinimas leidžia išvengti nepagrįsto suvienodinimo ir stigmatizacijos rizikos. Prieglobsčio prašytojus reikėtų laikyti iš esmės pažeidžiamais, nes visi jie patiria

griežtą migracijos kontrolės politiką bei traumuojančią patirtį, tačiau tai neturėtų paneigti būtinybės atsižvelgti į individualias aplinkybes.

Tuo tarpu vaikų pažeidžiamumo nustatymo kriterijai yra aiškesni ir susilaukia mažiau kritikos mokslinėje doktrinoje. Vaikai suprantami kaip pažeidžiami iš prigimties. Vaikai yra pažeidžiami dėl savo jauno amžiaus, nesugebėjimo pasirūpinti savimi, riboto savarankiškumo, nepilnos fizinės ir psichologinės raidos, emocinio ir edukacinio nebrandumo, todėl yra visiškai arba iš dalies priklausomi nuo kitų (Ippolito, Sanchez, 2015, p. 23), (Timmer, 2013, p. 152). Vaikai yra ypač pažeidžiami, kai susiduria su valstybės institucijų abejingumu, kai jų padėtis buvo labai bloga ar nesuderinama su žmogaus orumu (Kagiaros, 2019, p. 251). C. Heri analizėje dėl pažeidžiamumo taikymo EŽTT praktikoje pastebima, kad EŽTT tam tikroms netinkamo elgesio su vaikais formoms skiria ypatingą dėmesį. Vaikai laikomi ypač pažeidžiami bylose, susijusiose su seksualine prievarta. Bylose, kuriose vaikai patiria seksualinę prievartą, pažeidžiamumas siejamas su bauginančiais ir žeminančiais išgyvenimais, psichologinėmis traumomis, ribotomis galimybėmis ar nenoru skųstis dėl netinkamo elgesio. Panašaus požiūrio EŽTT laikosi ir bylose, kuriose vaikai patiria fizinį smurtą. Taip pat, vaikai laikomi ypač pažeidžiamais, kai jie atsiduria išimtinėje valstybės institucijų kontrolėje, pavyzdžiui, migracijos sulaikymo centruose, vaikų globos namuose ar vykstant baudžiamojo proceso tyrimui. Atsižvelgiant į jauną amžių, priklausomybę nuo suaugusiųjų, specifinių poreikių, vaikai, atsidūrę išimtinėje valstybės institucijų kontrolėje, laikomi ypač pažeidžiamais. Vaikai, atsidūrę tokiose situacijose, turi kiek įmanoma mažiau jausti suvaržymus ar baimę, jie turi suprasti, kas jiems gresia, ir žinoti savo teises į gynybą. Be to, vaikai laikomi ypač pažeidžiamais, kai jiems diagnozuota tam tikra negalia (Heri, 2021, p. 40-53).

Mokslinėje doktrinoje yra nuomonių, jog vaikų pažeidžiamumo koncepcija yra problematiška. J. Herring nors ir pripažįsta svarbų pažeidžiamumo vaidmenį, tačiau nemano, kad jis gali pateisinti ypatingą požiūrį į vaikus. Jis teigia, kad „įstatymas, kategorizuodamas vaikus kaip pažeidžiamus, pervertina vaikų pažeidžiamumą ir suaugusiųjų gebėjimus“. Jis, remdamasis globos santykių tarpusavio priklausomybę, daro išvadą, kad neteisinga vaikus laikyti ypač pažeidžiamais (Herring, 2012, p. 250 - 257). L. Ferguson su šia nuomone nesutinka, nurodydama, kad nors ir galima įtraukti naujas interpretacijas, kuriomis suaugusieji taip pat yra pažeidžiami, tai nepanaikina išskirtinio vaikų pažeidžiamumo (Ferguson, 2014, p. 11). H. Reece, pasisakydama prieš ypatingą požiūrį į vaikus, pažymėjo, kad „savaime aišku, jog vaikams paprastai reikia didesnės apsaugos nei suaugusiesiems“ (Reece, 1996, p. 277).

C. Heri EŽTT praktikoje įžvelgia kitą vaikų pažeidžiamumo problemą. Ji nurodo, kad 1989 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (toliau – Vaiko teisių konvencija) garantuoja vaikui ne tik teises, kylančias iš jo pažeidžiamumo ar priklausomybės nuo suaugusiųjų, konvencijoje vaikas pripažįstamas kaip teisių subjektas (Vaiko teisių konvencija, 1989). Priešingai, EŽTT jurisprudencijoje vaikų veiksnui nėra skiriamas toks pats dėmesys. EŽTT daugiausia dėmesio skiria vaikų trapumui ir pažeidžiamumui bei jų priklausomybei nuo suaugusiųjų (Heri, 2021, p. 55). Pernelyg nuoseklus vaikų pažeidžiamumo akcentavimas, kaip pastebi C. Heri, kelia pavojų vaikų, kaip savarankiškų teisių subjektų, statusui. Vaiko kategorizavimas pažeidžiamu gali lemti per daug paternalistinį požiūrį, kai sprendimus dėl vaiko teisių priima vien suaugusieji, neatsižvelgiant į vaiko nuomonę. Vis dėlto, akivaizdu, kad vaikų pripažinimas iš prigimties pažeidžiamais turi aiškų pagrindą dėl jų jauno amžiaus, riboto savarankiškumo ir priklausomybės nuo suaugusiųjų. Siekiant užtikrinti tinkamą vaikų apsaugą, būtina juos pripažinti pažeidžiamais, nes dėl objektyvių raidos ypatumų, jie negali visapusiškai pasinaudoti savo teisėmis be papildomos suaugusiųjų ar valstybės institucijų pagalbos.

Prieglobsčio prašytojų ir vaikų pažeidžiamumas kyla iš skirtingų veiksnių ir yra grindžiamas skirtingomis teisinėmis bei socialinėmis aplinkybėmis. Nors dalis autorių kritikuoja grupinį pažeidžiamumo pripažinimą, manydami, kad jis suvienodina skirtingas patirtis ir gali skatinti stigmatizaciją, žmogaus teisių apsaugos požiūriu toks vertinimas būtų pernelyg griežtas. Būtent sisteminiai veiksniai sukuria situacijas, kuriose asmenys tampa pažeidžiami ne dėl asmeninių savybių, o dėl padėties, kurioje atsiduria. Todėl prieglobsčio prašytojai pagrįstai laikytini iš esmės pažeidžiama grupe, kurios apsaugos poreikis yra objektyviai pagrįstas, tačiau kartu būtina atsižvelgti ir į kiekvieno asmens individualias aplinkybes. Vaikų atžvilgiu pagrįstai laikomasi universalios pažeidžiamumo požiūrio, nes jų raidos ypatybės objektyviai lemia ribotas galimybes apginti savo teises be suaugusiųjų ar valstybės paramos. Tačiau pernelyg akcentuojant vaikų pažeidžiamumą, gali būti sumenkintas jų veiksnumas ir teisė būti išklausytiems. Todėl vaikų pažeidžiamumas turėtų būti vertinamas taip, kad neužgožtų jų subjektyvumo. Atsižvelgiant į žmogaus teisių apsaugos principus, pagrįstu laikytinas požiūris, kuris sisteminį prieglobsčio prašytojų ir vaikų pažeidžiamumą pripažįsta kaip esminį vertinimo aspektą, tačiau kartu reikalauja individualios situacijos kontekstualios analizės. Sisteminis pažeidžiamumo vertinimas įpareigoja valstybes iš karto taikyti sustiprintą apsaugos standartą ir suteikti procesines garantijas. Tai iš anksto leistų atpažinti asmenis, kurie gali būti padidintos rizikos situacijoje. Tuo tarpu individualus vertinimas yra būtinas siekiant išvengti suvienodinimo ir neproporcingų sprendimų, kad nebūtų ignoruojama individuali situacija, kurioje

pažeidžiamumo laipsnis gali būti didesnis nei grupės. Todėl individualus vertinimas užtikrina teisingumą konkrečiam asmeniui.

2. Prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumo reikšmė EŽTT praktikoje

2.1. Prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumas EŽTT

jurisprudencijoje: *M. S. S.* bylos suformuotas aiškinimas

Sprendimu byloje *M. S. S. prieš Belgiją ir Graikiją* (2011) EŽTT jurisprudencijoje įtvirtino poziciją, kad visi prieglobsčio prašytojai yra ypač pažeidžiami dėl savo socialiai nepalankios padėties (Costello, 2015, p. 262), (Flamand *et al*, 2023, p. 509). Šiame sprendime suformuota EŽTT pozicija visus prieglobsčio prašytojus laikyti pažeidžiamais tapo svarbiu argumentu vėlesnėse EŽTT bylose.

Nors prieglobsčio prašytojų bylose pareiškėjai dažnai remiasi savo pažeidžiamumu, kaip argumentu, EŽTT, vystydamas savo praktiką, ne visada nuosekliai laikosi *M. S. S.* byloje įtvirtinto aiškinimo (Hudson, 2024, p. 6). EŽTT atsižvelgia į galimą prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumą, tačiau vėlesnėje praktikoje neretai daro išlygas iš *M. S. S.* byloje suformuoto aiškinimo arba jį lingvistiškai keičia (Hudson, 2024, p. 8). Prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumas EŽTT praktikoje nėra aiškiai nustatomas bei naudojamas gana lanksčiai, todėl norint nustatyti pažeidžiamumo, kaip teisinio principo, reikšmę, reikia analizuoti EŽTT praktiką (Baumgartel, 2020, p. 16-18).

Siekiant atskleisti prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumo vertinimo specifiką EŽTT praktikoje bei pažeidžiamumo koncepcijos reikšmę, tikslinga išanalizuoti EŽTT praktiką, kurioje prieglobsčio prašytojai vertinami pažeidžiamais, atrasti, kokie veiksniai lemia prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumą.

Svarbu suprasti, kokį prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumo aiškinimą EŽTT suformavo jurisprudencijoje, priimdamas sprendimą *M. S. S.* byloje. Šiame sprendime EŽTT pareiškėjo pažeidžiamumą aiškino kaip kylantį iš priklausymo pažeidžiamai grupei, bet tuo pačiu EŽTT vertino ir individualią pareiškėjo situaciją. EŽTT šiame sprendime prieglobsčio prašytojų, kaip grupės, pažeidžiamumą kildino iš to, jog jie priklauso neprivilegiuotai ir pažeidžiamai gyventojų grupei, todėl jiems turi būti taikoma speciali apsauga. EŽTT, motyvuodamas EŽTK 3 str. pažeidimą, nurodė, kad sulaikymo metu prieglobsčio prašytojai patiria stiprų nerimą, nepilnavertiškumo ir bejėgiškumo jausmą, o sulaikymo sąlygos daro neigiamą poveikį jų orumui. Vertinant individualų pažeidžiamumą, didžioji kolegija išaiškino, kad pareiškėjas buvo ypač pažeidžiamas dėl visko, ką jis patyrė migracijos metu, ir dėl traumuojančių išgyvenimų, kuriuos jis galėjo patirti anksčiau. EŽTT pareiškėjo traumuojančią patirtį apibūdino taip, kad jis, grąžintas į Graikiją, susidūrė ne tik su itin sunkiomis sulaikymo sąlygomis, bet ir su benamyste ir visišku valstybės pagalbos nebuvimu. EŽTT taip pat nurodė, jog pareiškėjo kančias dar labiau sustiprino jo kaip

prieglobsčio prašytojo, pažeidžiama padėtis (*M.S.S. prieš Belgiją ir Graikiją* [EŽTT], Nr. 30696/09...).

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad EŽTT visus prieglobsčio prašytojus pripažino pažeidžiamais, kuriems reikia specialios apsaugos pagal EŽTK, remdamasis ne tiesiogiai EŽTK tekstu, bet teisiniu jos aiškinimu. Tai darydamas EŽTT rėmėsi „plačiu tarptautiniu ir europiniu konsensusu“, kurį grindė Ženevos konvencija, Jungtinių Tautų pabėgėlių agentūros kompetencija ir veikla bei Priėmimo sąlygų direktyvoje nustatytais standartais (Limante, 2024, p. 676) (Europos Sąjungos direktyva dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo, 2013). K. Galkos nuomone, EŽTT, remdamasis „plačiu tarptautiniu ir europiniu konsensusu“, aiškiai nenurodo, iš kur kyla prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumas, toks argumentas veikia tik patvirtina šios kategorijos subjektų „specialios apsaugos“ poreikį (Galka, 2021, p. 291). K. Galka taip pat nurodė, kad pareiškėjas buvo pripažintas pažeidžiamu ne dėl individualių savybių, ypatingos priklausomybės ar išskirtinės asmeninės patirties, bet dėl paties prieglobsčio prašytojo statuso, kuris, EŽTT vertinimu, yra neatsiejamai susijęs su pažeidžiamumu. Pagal šį požiūrį, priklausymas ypač pažeidžiamai grupei - nepaisant jos vidinės įvairovės – laikomas lemiamu veiksnium, suteikiančiu kiekvienam grupės nariui teisę į specialią apsaugą (Galka, 2021, p. 290), (Hudson, 2024, p. 4). Vis dėlto, remiantis EŽTT motyvais, mokslinėje doktrinoje pateikiamais vertinimais, negalima sutikti su teiginiu, kad individualios aplinkybės, išskirtos byloje, neturėjo reikšmingos įtakos. Priešingai – šioje byloje EŽTT aiškiai išskyrė individualius aspektus, įskaitant pareiškėjo pažeidžiamumą, susijusį su migracijos patirtimi ir galimais ankstesniais trauminiais išgyvenimais. Reikšminga tai, kad vėlesnėje EŽTT praktikoje būtent šie anksčiau individualizuoti bruožai imti sieti su visa prieglobsčio prašytojų grupe, taip išplečiant jų pažeidžiamumo sampratą. Tačiau su autoriais sutiktina dėl to, kad *M. S. S.* sprendime EŽTT neapsiribojo vien pareiškėjo individualiu vertinimu, bet aiškiai identifikavo pažeidžiamumą kaip būdingą visai prieglobsčio prašytojų grupei, todėl išskirtos individualios savybės tampa antraeilėmis. Todėl *M. S. S.* bylos sprendimo pasekmė yra ta, kad visi prieglobsčio prašytojai pagal EŽTK savaime yra ypač pažeidžiami (Hudson, 2024, p. 4).

Vis dėlto, ne visi šios bylos teisėjai turėjo tokią pačią nuomonę. Iš dalies pritariamą ir iš dalies prieštaraujančioje atskirojoje teisėjo Andras Sajó nuomonėje kritikuojamas suformuluotas aiškinimas, pagal kurį prieglobsčio prašytojai besąlygiškai laikomi ypač pažeidžiamais. Teisėjas išreiškė susirūpinimą, kad, priešingai nei kitos EŽTT išskirtos pažeidžiamos grupės, prieglobsčio prašytojai nėra istoriškai patyrę tokio visuomenės išankstinio nusistatymo, kuris lemtų ilgalaikes pasekmes, pavyzdžiui, socialinę

atskirti. Todėl, pasak teisėjo, visų prieglobsčio prašytojų priskyrimas pažeidžiamai grupei gali kelti grėsmę pačiai pažeidžiamumo statuso sampratai (*M. S. S. prieš Belgiją ir Graikiją* [EŽTT], Nr. 30696/09...). Šiai Andras Sajó atskirajai nuomonei vėlesnėje EŽTT praktikoje pritarė ir teisėjai C. Ranzoni, L. Lopez Gueraa, L. A. Sicilianos bei P. Lemmens. Jie teigė, kad prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumo lygis gali skirtis priklausomai nuo jų pragyvenimo sąlygų, patirto ar galimo persekiojimo pobūdžio, gydymo prieinamumo, amžiaus, šeiminės padėties, sveikatos būklės ar negalios. Pabrėžė, jog prieglobsčio prašytojai toli gražu nėra vienalyčiai, jei apskritai tokia pažeidžiama grupė egzistuoja (*V. M. ir kiti prieš Belgiją* [EŽTT], Nr. 60125/11...).

Nors ir *M. S. S.* byloje priimtas sprendimas sulaukė įvairių vertinimų, EŽTT vėlesnėje praktikoje prieglobsčio prašytojams pažeidžiamumo statusą dažnai priskirdavo vien dėl jų priklausymo šiai grupei, tačiau kai kuriais atvejais motyvuojamąjį dalyje papildomai išskirdavo individualizuotas aplinkybes, dėl kurių pareiškėjai konkrečioje situacijoje laikytini pažeidžiamais. Pavyzdžiui, byloje *Hirsi Jamaa ir kiti prieš Italiją* (2012) EŽTT, vertindamas susiklosčiusią situaciją, pažymėjo, kad JT pabėgėlių agentūros delegacijos, taip pat tarptautinės nevyriausybinių organizacijos, tokios kaip „*Human Rights Watch*“ bei „*Amnesty International*“, pasmerkė Libijoje esančias sąlygas prieglobsčio prašytojams ir neteisėtiems migrantams, jas prilygindamos kankinimui. Didžioji kolegija tokioje padėtyje atsiradusius migrantus bei prieglobsčio prašytojus įvardino kaip pažeidžiamus, nurodydamas nuorodą į *M. S. S.* sprendimą. Sprendimo motyvuojamąjį dalyje EŽTT išskyrė papildomas aplinkybes, kodėl šioje situacijoje atsidūrę prieglobsčio prašytojai laikytini pažeidžiamais. EŽTT nurodė, kad Libijoje jie bet kuriuo metu galėjo būti grąžinti į savo kilmės valstybę, jiems buvo sudarytos ypač nepalankios gyvenimo sąlygos, o neteisėti migrantai Libijoje buvo marginalizuojami visuomenėje. Dėl šių priežasčių jie buvo itin pažeidžiami ksenofobinių ir rasistinių veiksmų atžvilgiu. Be to, didžioji kolegija pabrėžė, kad tai, jog kai kuriems pareiškėjams Italijoje buvo suteiktas prieglobsčio prašytojo statusas, neeliminuoja rizikos, jog valstybė gali ir toliau vykdyti savavališkus grąžinimus. Priešingai, tai EŽTT laikė papildomu pareiškėjų pažeidžiamumo įrodymu (*Hirsi Jamaa ir kiti prieš Italiją* [EŽTT], Nr. 27765/09...).

Byloje *F. G. prieš Švediją* (2016) pareiškėjas, Irano pilietis, prašė prieglobsčio Švedijoje, teigdamas, kad savo kilmės valstybėje buvo persekiojamas dėl bendradarbiavimo su Irano režimo opozicija. Be to, atvykęs į Švediją, jis atsivertė į krikščionybę, todėl jo išsiuntimas į Iraną reikštų mirties bausmės grėsmę dėl tikėjimo išsižadėjimo. Šioje byloje didžioji kolegija išsamiai nevertino individualiai pareiškėjo pažeidžiamumo. Didžioji kolegija išaiškino, kad atsižvelgiant į absoliutų EŽTK 2 ir 3 str.

įtvirtintų teisių pobūdį bei prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumą, pateikiant nuorodas į *M. S. S.* bei *Hirsi Jamaa* bylas, susitariančioji valstybė, sužinojusi apie konkrečiam asmeniui kylančią grėsmę, išsiuntus atgal į jo pilietybės valstybę, privalo savo iniciatyva įvertinti šią riziką. Jei yra pagrindo manyti, kad grįžimas gali lemti netinkamą elgesį, pažeidžiantį minėtas EŽTK nuostatas, valstybės institucijos turi imtis atitinkamų priemonių pagal EŽTK 2 ir 3 str. nustatytas pareigas (*F. G. prieš Švediją* [EŽTT], Nr. 43611/11...). Įvertinus didžiosios kolegijos aiškinimą, EŽTT pareiškėjo pažeidžiamumą nustatė tik dėl to, kad jis yra prieglobsčio prašytojas, priskiriant pažeidžiamumą prieglobsčio prašytojų grupei, nevertinant asmeninių pareiškėjo aplinkybių ar kitokių išgyvenimų.

Aptarti sprendimai turi vieną esminį panašumą – juose EŽTT prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumą pirmiausia kildina iš jų priklausymo šiai grupei, kuri laikoma neprivilegiuota, pateikdamas *M. S. S* bylos nuorodą. Tačiau galima pastebėti ir svarbų skirtumą: byloje *Hirsi Jamaa* EŽTT nurodo papildomas aplinkybes, dėl kurių konkrečioje situacijoje esantys prieglobsčio prašytojai laikytini pažeidžiamais, tuo tarpu *F. G.* byloje tokių individualizuotų veiksnių neįvardija. Vertinant šių sprendimų panašumus ir skirtumus, kyla klausimas – ar individualių aplinkybių išskyrimas suteikia prieglobsčio prašytojams didesnę apsaugą, nei tada, kai jis laikomas pažeidžiamu tik dėl priklausymo grupei? Remiantis šiais sprendimais, atsakymas būtų neigiamas – galutinis sprendimo rezultatas išlieka toks pats: valstybės įsipareigojimai vertinami griežtai, nurodant, kad valstybės turi suteikti ypatingą apsaugą, nes prieglobsčio prašytojai laikomi pažeidžiama grupe. Tokiu atveju individualizuotas pažeidžiamumo vertinimas, išskiriant papildomas aplinkybes, nesuteikia pareiškėjui papildomos apsaugos. Individualių aplinkybių išskyrimas leidžia EŽTT išsamiau pagrįsti pažeidžiamumo buvimą, sustiprinti argumentaciją dėl EŽTK pažeidimo, tačiau tai nekeičia apsaugos apimties – teisinė padėtis pareiškėjui išlieka tokia pati.

2.2. EŽTT pozicijos pokytis: nuo universalios prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumo iki individualių išlygų

Prieglobsčio prašytojų pripažinimas pažeidžiama grupe *M.S.S* byloje išplėtė valstybių pozityvių įsipareigojimų ribas ir nulėmė griežtesnių žmogaus teisių apsaugos standartų taikymą šios grupės atžvilgiu. Toks jurisprudencijos poslinkis turėjo praktinių pasekmių, ypač valstybėms, susiduriančioms su intensyviais migracijos srautais, kurios išreiškė susirūpinimą dėl savo galimybių užtikrinti vienodai aukštą standartą visiems atvykstantiems prieglobsčio prašytojams. EŽTT pradėtas kritikuoti dėl pernelyg didelio kišimosi į valstybių migracijos politikos sritį (Hudson, 2024, p. 2 - 3), o tai galėjo paskatinti

institucinio atsargumo strategijas. Taip pat galima įžvelgti, kad tam tikros teisėjų atskirosios nuomonės galėjo paskatinti EŽTT pereiti nuo grupinio pažeidžiamumo modelio prie individualizuoto vertinimo taikymo.

Sprendime *Aden Ahmed prieš Maltą* (2013) EŽTT nustatė EŽTK 3 str. pažeidimą, nes Malta ne tik neužtikrino tinkamų gyvenimo sąlygų sulaikymo centre, bet taip pat neatsižvelgė į tai, kad pareiškėja buvo pažeidžiama. EŽTT šiame sprendime išaiškino, kad pareiškėja buvo pažeidžiamoje padėtyje ne tik dėl to, kad ji buvo prieglobsčio prašytoja, kuri sulaikymo centre patyrė sunkumus dėl nepalankių gyvenimo sąlygų, bet ir dėl jos trapios sveikatos (*Aden Ahmed prieš Maltą* [EŽTT], Nr. 55352/12...).

Mokslinėje doktrinoje pastebima, kad EŽTT dažnai ieško papildomos pažeidžiamumo sąlygos ar „konkreto pažeidžiamumo“ bendroje prieglobsčio prašytojų grupėje (Limante, 2024, p. 680). Toks EŽTT papildomos pažeidžiamumo sąlygos ieškojimas įžvelgiamas *Aden Ahmed* byloje, kurioje pažeidžiamumo statusas buvo nustatytas ne tik dėl buvimo prieglobsčio prašytojų grupės nare, bet ir dėl trapios sveikatos. Tuo tarpu analogiškos aplinkybės *Mahamed Jama prieš Maltą* (2015) byloje EŽTT nebuvo laikomos pakankamomis – EŽTT, pateikdamas nuorodą į *M. S. S.* bylą, pripažino, kad nors prieglobsčio prašytojų grupė laikoma iš esmės pažeidžiama, vertinant pareiškėjos padėtį individualiai, nebuvo nustatytas papildomas pažeidžiamumas. Galutinėje sprendimo išvadoje EŽTT nurodė, kad nors pažeidžiamumas gali egzistuoti nepriklausomai nuo sveikatos problemų ar amžiaus, šiuo atveju pareiškėja nebuvo labiau pažeidžiama nei bet kuris kitas tuo metu sulaikytas suaugęs prieglobsčio prašytojas (*Mahamed Jama prieš Maltą* [EŽTT], Nr. 10290/13...). Taigi, vėlesnėje praktikoje įžvelgiama EŽTT tendencija ne tik ieškoti papildomo pažeidžiamumo, bet ir lyginti prieglobsčio prašytojų, esančių toje pačioje situacijoje, padėtį.

Tokį vertinimą pateikė ir didžioji kolegija byloje *Ilias ir Ahmed prieš Vengriją* (2019), kur pareiškėjų psichikos sveikatos sutrikimai nebuvo pripažinti pakankamu pagrindu konstatuoti pareiškėjų pažeidžiamumą. Šioje byloje EŽTT argumentavo, kad nors tiesa, kad prieglobsčio prašytojai gali būti laikomi pažeidžiamais dėl visko, ką jie galėjo patirti migracijos metu, ir dėl traumuojančios patirties, kurią jie patyrė anksčiau, nurodydamas nuorodą į *M. S. S.* bylą, nėra jokių požymių, kad pareiškėjai šioje byloje buvo labiau pažeidžiami nei bet kuris kitas suaugęs prieglobsčio prašytojas, sulaikytas toje pačioje tranzito zonoje (*Ilias ir Ahmed prieš Vengriją* [EŽTT], Nr. 47287/15...). Taigi, nors ir pareiškėjai šioje byloje turėjo psichologinių sveikatos sutrikimų, kurie galėtų būti laikomi kaip papildomas pažeidžiamumas, nepaisant to, didžioji kolegija padarė išvadą, kad psichiatro pastabos negalėjo lemti išvados, kad sąlygos tranzito zonoje buvo itin

netinkamos pareiškėjų individualioms aplinkybėms tiek, kad prilygtų netinkamam elgesiui, prieštaraujančiam EŽTK 3 str. Toks EŽTT vertinimas pasikartojo ir dar vienoje byloje. Sprendime *H. M. ir kiti prieš Vengriją* (2022) EŽTT nustatė, kad pareiškėjo surakinimas antrankiais ir pririšimas pavadėliu, kai jis lydėjo nėsčią žmoną į ligoninę, buvo nepateisinamas ir sumenkino jo žmogiškąjį orumą, tačiau jo pažeidžiamumo nenustatė. EŽTT argumentavo, kad „<...> priešingai nei antrasis pareiškėjas (nėsčia žmona), pirmasis pareiškėjas nebuvo labiau pažeidžiamas nei bet kuris kitas pilnametis prieglobsčio prašytojas, apgyvendintas tranzito zonoje“. Pateikiant tokią išvadą, teisėjų kolegija nenurodo nuorodos į *M. S. S.* bylą, o nuorodą pateikia jau į *Ilias ir Ahmed* bylą (*H. M. ir kiti prieš Vengriją* [EŽTT], Nr. 38967/17...).

Atsižvelgiant į tai, kas buvo išdėstyta, įžvelgiama kintanti EŽTT aiškinimo tendencija: nuo pradinės pozicijos, kad visi prieglobsčio prašytojai yra ypač pažeidžiami, EŽTT po truputį pereina prie aiškinimo krypties, kurioje vis dažniau daromos išlygos ir nukrypstama nuo pirminio standarto. EŽTT toliau plėtoja praktiką, kurioje akcentuojama būtinybė nustatyti papildomas pažeidžiamumo aplinkybes. Vien tik priklausymas prieglobsčio prašytojų grupei nebėra laikomas pakankamu pagrindu konstatuoti pažeidžiamumą – tam reikia įrodyti papildomą pažeidžiamumą, pavyzdžiui, sveikatos sutrikimus.

Vis dėlto, ne visi sveikatos sutrikimai laikomi papildomu pažeidžiamumu. Psichikos sveikatos problemos jau nebelaikomos papildomu pažeidžiamumu, nes laikoma, kad jos yra būdingos visiems prieglobsčio prašytojams, kurie dėl izoliacijos ir sunkių gyvenimo sąlygų sulaikymo centruose patiria psichologinį spaudimą. Toks EŽTT požiūris kelia susirūpinimą, nes iš esmės sumažina visos prieglobsčio prašytojų grupės pažeidžiamumo reikšmę, suponuodamas, kad potrauminis stresas ar depresija yra normali, įprasta šios grupės būklė migracijos kontekste.

Jeigu nenustatomas individualus papildomas pažeidžiamumas, EŽTT vertina, ar pareiškėjai buvo labiau pažeidžiami nei kiti tuo pačiu metu toje pačioje tranzito zonoje esantys prieglobsčio prašytojai. Toks vertinimo modelis prieštarauja *M. S. S.* byloje suformuotam standartui: nes jei visi prieglobsčio prašytojai tranzito zonoje susiduria su sunkiomis sąlygomis, tai turėtų reikšti, kad visi jie yra pažeidžiami. Priešingai, EŽTT daromos išlygos, leidžia daryti išvadą, kad jei visi patiria blogas sąlygas, tai nė vienas iš jų nėra laikomas pažeidžiamu. Taip prieglobsčio prašytojų padėtis ne pagerinama, o dar labiau bloginama.

Mokslinėje doktrinoje toks EŽTT praktikos pasikeitimas yra kritikuojamas. E. Y. Krivenko nurodo, kad EŽTT nuosekliai vengia pareiškėjams palankias išvadas grįsti

prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumu. Ji nurodo, kad EŽTT bylose ieško konkretaus papildomo pažeidžiamumo, o nekuria platesnio, iš anksto apibrėžto, aiškinimo, kuris objektyviai suteiktų suprantamą atskaitos tašką skirtingo požiūrio pagrindimui. Toks nenusipėjamas ir neaiškus EŽTT vertinimas, pareiškėjų atžvilgiu, neleidžia nuspėti bylos rezultato, nes EŽTT gali lengvai keisti pažeidžiamumo aiškinimą, nurodydamas kitą pažeidžiamumo aiškinimo kryptį (Krivenko, 2022, p. 206-209). Autorės išreikšta kritika yra visiškai pagrįsta, nes EŽTT praktikoje nesiekia suformuluoti naujos pažeidžiamumo nustatymo doktrinos, o, kaip rodo analizuoti sprendimai, dažnai stengiasi išvengti pažeidžiamumo konstatavimo, pasitelkiant kitas aiškinimo kryptis.

Toks požiūrio pokytis leidžia įžvelgti naują tendenciją EŽTT jurisprudencijoje – pažeidžiamumas vis dažniau vertinamas individualiai, o ne universaliai, kaip tai buvo daroma *M. S. S.* sprendime, kur pažeidžiamumas buvo priskiriamas visai prieglobsčio prašytojų grupei. EŽTT kai kuriuose sprendimuose, nors ir pripažįsta prieglobsčių prašytojų kaip grupės ypatingą pažeidžiamumą, tačiau, vertindamas individualius atvejus, sumažina konkrečių pareiškėjų pažeidžiamumo lygį, lygindamas juos su kitais prieglobsčio prašytojais, atsidūrusiais panašioje situacijoje, taip darydamas išimtį iš *M. S. S.* byloje įtvirtinto aiškinimo. Ši nauja tendencija įneša daug neaiškumo į EŽTT praktiką. Pereinant nuo universalaus prie individualaus pažeidžiamumo vertinimo, atsiranda sunkumų užtikrinant *M. S. S.* sprendime suformuoto standarto įgyvendinimą.

Vertinant tokį pokytį valstybių įsipareigojimų vykdymo atžvilgiu, galima teigti, kad valstybėms tampa sudėtingiau laikytis savo įsipareigojimų, nes nebelieka aiškos ir stabilios doktrinos, pagal kurią būtų galima nustatyti, kada prieglobsčio prašytojai laikytini pažeidžiamais. Be to, nesant aiškos jurisprudencijos, valstybėms suteikiama daugiau diskrecijos vertinant standartų taikymą. Tačiau ši laisvė taip pat didina riziką, kad bus dažniau konstatuojami EŽTK pažeidimai, nes nėra aišku, kokiomis aplinkybėmis standartas taikytinas. Kita vertus, akivaizdu, kad naujoji EŽTT praktika mažina prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumui taikomą apsaugos standartą. Valstybėms tai reiškia, kad jų teisiniai įsipareigojimai tampa nebe tokio aukšto lygio, koks buvo numatytas ankstesnėje EŽTT praktikoje.

2.3. Prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumas EŽTT

jurisprudencijoje: *M. S. S.* bylos suformuoto aiškinimo lingvistinis keitimas

EŽTT toliau vystydamas praktiką ties prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumu ne tik kartais daro individualias išlygas, tačiau kartais net lingvistiškai keičia savo paties aiškinimą, įtvirtintą *M. S. S.* byloje (Hudson, 2024, p. 12).

Kai kuriuose sprendimuose pastebimas lingvistinis *M. S. S.* byloje suformuoto aiškinimo pokytis, kuris pasireiškia formuluočių kaita: nuo teiginio, kad prieglobsčio prašytojai yra laikomi ypač pažeidžiamais, pereinama prie atsargesnės ir mažiau apibrėžtos formos – kad jie „gali būti“ laikomi pažeidžiamais. EŽTT sprendimuose *Ilias ir Ahmed* bei *N. H. ir kiti prieš Prancūziją* (2020), pateikdamas nuorodą į *M. S. S.* sprendimą, nurodo, kad „<...> prieglobsčio prašytojai gali būti laikomi pažeidžiamais dėl visko, ką jie galėjo patirti migracijos metu, ir traumuojančių išgyvenimų, kuriuos jie galėjo išgyventi anksčiau“ (*N. H. ir kiti prieš Prancūziją* [EŽTT], Nr. 28820/13...). EŽTT akivaizdžiai pateikia pakeistą *M. S. S.* sprendimo išaiškinimą. Panašus *M. S. S.* sprendimo lingvistinis pakeitimas irgi matomas byloje *K. I prieš Prancūziją* (2021). EŽTT šioje byloje rėmėsi tiek *M. S. S.*, tiek *Ilias ir Ahmed* sprendimais ir nurodė, kad „<...> pareiškėjo situacija nėra prieglobsčio prašytojo, kuris ką tik pabėgo iš savo šalies ir todėl galėtų būti laikomas pažeidžiamu dėl visko, ką jis galėjo patirti migracijos metu“. Šiame sprendime, EŽTT, pateikdamas nuorodas į abi bylas, kuriose suformuoti skirtingi pažeidžiamumo aiškinimai, neatskleidžia aiškos pozicijos – ar prieglobsčio prašytojai laikytini ypač pažeidžiamais, ar tik „gali būti“ laikomi pažeidžiamais. Iš pateikto EŽTT aiškinimo, akivaizdžiai remiamasi *Ilias ir Ahmed* sprendime įtvirtintu aiškinimu. Byloje *M. H. ir kiti prieš Kroatiją* (2021) EŽTT, vertindamas pareiškėjų pažeidžiamumą, taip pat taiko analogišką aiškinimą kaip anksčiau aptartose bylose. Vis dėlto šiame sprendime EŽTT jau nebesiremia *M. S. S.* byla, o vietoje to nuorodą pateikia į *Ilias ir Ahmed* sprendimą, kuriame pažeidžiamumo vertinimas buvo iš esmės pakeistas lingvistiškai švelnesne formuluote (*M. H. ir kiti prieš Kroatiją* [EŽTT], Nr. 15670/18...).

Mokslinėje doktrinoje toks EŽTT lingvistinis *M. S. S.* sprendime suformuoto aiškinimo keitimas vertinamas kaip subtilus bandymas atsitraukti nuo pirminės pozicijos, jog visi prieglobsčio prašytojai yra laikytini ypač pažeidžiamais (Bermeo, 2016, p. 6). Kiti nurodo, kad toks pakitęs pažeidžiamumo aiškinimas ne tik sumenkina ar ignoruoja ypatingą prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumą, bet ir slapta, po truputį, naikina *M. S. S.* sprendime nustatytą standartą. Be to, toks pakitęs EŽTT aiškinimas, nepagrįstai iš naujo kelia abejonę,

ar prieglobsčio prašytojai laikytini pažeidžiamais EŽTK apsaugos ribose (Hudson, 2024, p. 16).

Mokslinėje doktrinoje išreiškiamas susirūpinimas yra visiškai pagrįstas, nes jei EŽTT ir toliau vystys prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumo aiškinimą šia kryptimi, kyla rizika, kad visa prieglobsčio prašytojų grupė neteks jiems taikomos specialios apsaugos pagal EŽTK. Tokia aiškinimo raida sudaro sąlygas teisėjų kolegijai nepripažinti suaugusiųjų pareiškėjų pažeidžiamumo, o tai daugeliu atveju gali lemti ir EŽTK pažeidimo nekonstatavimą. Be to, patebima, kad EŽTT vis dažniau vengia remtis *M. S. S.* sprendimu ir pagrindiniu atskaitos tašku laiko *Ilias ir Ahmed* bylą. Tokia EŽTT pakitusi aiškinimo tendencija tik įrodo, kad EŽTT subtiliai ir palaipsniui silpnina prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumo sampratą. Ši aiškinimo kryptis laikytina itin problematiška, nes vietoje nuoseklaus pažeidžiamumo standartų plėtojimo, EŽTT renkasi ribojimo kryptį - mažina pažeidžiamumo sampratos stabilumą ir silpnina EŽTK garantijas ypač jautriai asmenų grupei.

2.4. Vaikų prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumas EŽTT jurisprudencijoje

EŽTT jurisprudencijoje vaikų pažeidžiamumas kyla iš pripažinimo, kad vaikams reikalinga ypatinga apsauga, kurią užtikrina ne tik EŽTT praktika, bet ir kiti tarptautiniai ir ES teisės aktai. Vaikai kaip pažeidžiama grupė yra saugoma tarptautinių žmogaus teisių konvencijų, tokių kaip Vaiko teisių konvencija ar 1993 m. Hagos konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje (Boutier, 2024, p 9). Vaiko teisių konvencijos 2 str. 1 dalyje numatyta, kad „<...> valstybės dalyvės gerbia ir garantuoja visas šioje Konvencijoje numatytas teises kiekvienam vaikui, priklausančiam jos jurisdikcijai, be jokios diskriminacijos, nepriklausomai nuo vaiko, jo tėvų arba teisėtų globėjų rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautybės, etninės ar socialinės kilmės, turto, sveikatos, luomo ar kokių nors kitų aplinkybių“. 2006 m. Jungtinių Tautų vaikų teisių komiteto ataskaitoje Nr. A/61/41 12 punkte, nurodė, kad Vaikų teisių konvencijoje nustatytomis teisėmis gali naudotis ne tik vaikai, kurie yra valstybės, konvencijos šalies narės, piliečiai, bet ir, jei konvencijoje aiškiai nenurodyta kitaip, jos turi būti prieinamos visiems vaikams, įskaitant vaikus prieglobsčio prašytojus, vaikus pabėgėlius ir vaikus migrantus, neatsižvelgiant į jų pilietybę, migracijos statusą (JT vaikų teisių komiteto ataskaita, 2006). Taigi, Vaikų teisių konvencijos 2 str. pabrėžiama, kad visos numatytos teisės turi būti taikomos visiems valstybės jurisdikcijoje esantiems vaikams, įskaitant vaikus prieglobsčio prašytojus (Farrugia, Touzenis, 2010, p. 22). Tai, kad EŽTT sprendamas bylas, remiasi tarptautiniais teisės aktais, leidžia užtikrinti vaikams aukštesnį

apsaugos lygį, kuris yra ypač svarbus vaikams, kurie yra prieglobsčio prašytojai. Tai ypač aktualu nelydimų vaikų atžvilgiu, nes jiems trūksta suaugusiųjų priežiūros. Nelydimi vaikai - tai jaunesni nei 18 metų asmenys, kurie buvo atskirti nuo tėvų ir kitų giminaičių, ir, kuriais nesirūpina suaugusieji. Tačiau net ir su tėvais ar globėjais migruojantys vaikai nėra automatiškai apsaugoti nuo rizikos, kurią jie gali patirti migracijos metu, pavyzdžiui, jiems gali būti padaryta žala, kai jie su šeimomis patenka į priėmimo ir sulaikymo centrus, kurie jiems nėra pritaikyti. Todėl migruojantys vaikai, lydimi ar nelydimi, gali būti pažeidžiami atsižvelgiant į aplinkybes ir išorinę aplinką, kurioje jie atsiduria (Beduschi, 2017, p. 3).

EŽTT praktikoje vaikų prieglobsčio prašytojų padėtis nuosekliai vertinama kaip itin pažeidžiama. Šis vertinimas grindžiamas tuo, kad jie yra ne tik nepilnamečiai, bet ir užsieniečiai, dažnai neteisėtai esantys kitos valstybės teritorijoje ir neretai nelydimi suaugusiųjų. A. Beduschi įžvelgia, kad vaikų prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumas EŽTT jurisprudencijoje yra sudėtinis. EŽTT išlaiko grupinį pažeidžiamumo aspektą, tačiau kartu atsižvelgia ir į individualias situacijos aplinkybes (Beduschi, 2017, p. 8). Kitaip tariant EŽTT vertina ne tik vaikų, kaip socialinės grupės, pažeidžiamumą, bet ir individualią patirtį, kurią vaikai įgyja priklausydami šiai pažeidžiamai grupei, o tai dar labiau sustiprina jų pažeidžiamumo lygį.

Pavyzdžiui, sprendime *Mubilanzila Mayeka ir Kaniki Mitunga prieš Belgiją* (2006) EŽTT konstatavo, kad nelydimas vaikas buvo ekstremaliai pažeidžiamoje padėtyje, nes buvo mažametis, neteisėtas imigrantas svetimose valstybėse ir nebuvo lydimas šeimos narių (*Mubilanzila Mayeka ir Kaniki Mitunga prieš Belgiją* [EŽTT], Nr. 13178/03...). Byloje *Rahimi prieš Graikiją* (2011) EŽTT pripažino vaiko padėtį itin pažeidžiama dėl to, kad jis buvo nelydimas nepilnametis, dvi dienas laikytas netinkamomis sulaikymo sąlygomis, o vėliau paliktas be jokios valstybės priežiūros ar pagalbos – gyventi gatvėje (*Rahimi prieš Graikiją* [EŽTT], Nr. 8687/08...).

EŽTT taip pat vertina vaikams kylančią žalą tais atvejais, kai kyla grėsmė grąžinti juos į kitą valstybę. Tokiose bylose EŽTT nagrinėja, ar yra pakankamų garantijų, kad grąžintas vaikas gaus apsaugą, atitinkančią jo amžių ir poreikius (*Tarakhel prieš Šveicariją* [EŽTT], Nr. 29217/12...). Kituose sprendimuose EŽTT analizuoja vaikams taikytas sulaikymo sąlygas: kiek laiko jie buvo sulaikyti, ar buvo laikomi aplinkoje, pritaikytoje vaikams, ar turėjo veiklos, kuria jie galėtų užsiimti, ir ar sąlygos galėjo sukelti stresą bei nerimą (*Tarakhel prieš Šveicariją* [EŽTT], Nr. 29217/12; *Popov prieš Prancūziją* [EŽTT], Nr. 39472/07, *Abdullahi Elmi ir Aweys Abubakar prieš Maltą* [EŽTT], Nr. 25794/13; *G. B. ir kiti prieš Turkiją* [EŽTT], Nr. 4633/15; *Darboe ir Camara prieš Italiją* [EŽTT],

Nr. 5797/17...)). Tokiose bylose EŽTT nuosekliai pripažįsta vaikų prieglobsčio prašytojų ypatingą pažeidžiamumą, pabrėždamas, kad šį pažeidžiamumą dar labiau sustiprina netinkamos sulaikymo sąlygos. Be to, EŽTT sprendimuose pabrėžia valstybių pozityvių pareigų įgyvendinimo svarbą ir atkreipia dėmesį į tai, kad netinkamos sulaikymo sąlygos gali sukelti vaikams psichologines traumas, dėl kurių gali būti konstatuotas EŽTK 3 str. pažeidimas (Czepek, 2023, p. 262).

Kai kuriais atvejais EŽTT vaikų pažeidžiamumą vertina lyginamuoju aspektu – suaugusiųjų prieglobsčio prašytojų atžvilgiu. Pavyzdžiui, sprendime *Abdullahi Elmi ir Aweys Abubakar prieš Maltą* (2016) EŽTT pažymėjo, kad dėl savo amžiaus vaikai „buvo dar labiau pažeidžiami nei bet kuris kitas tuo metu sulaikytas suaugęs prieglobsčio prašytojas“. Tokiu būdu EŽTT pabrėžia, kad vaikai *per se* yra labiau pažeidžiami nei suaugusieji, tačiau taip pat atsižvelgia ir į riziką susijusią su migracijos kontekstu, nurodydamas, kad „nepilnamečiai vaikai buvo ypač pažeidžiami dėl visko, kad jie patyrė migracijos metu, ir dėl traumuojančios patirties, kurią, tikėtina, patyrė anksčiau“.

EŽTT vaikų prieglobsčio prašytojų bylose sieja pažeidžiamumo sąvoką su geriausių vaiko interesų principu. Pavyzdžiui, *Rahimi* byloje EŽTT, atsižvelgdamas į pareiškėjo pažeidžiamumą, pažymėjo, kad Graikijos valdžios institucijos negali būti laikomos veikusios gera valia, nes sprendžiant dėl vaiko sulaikymo nebuvo tinkamai atsižvelgta į jo interesus. Vis dėlto, nors EŽTT rėmėsi Vaiko teisių konvencijoje įtvirtintu geriausių vaiko interesų principu, jis nepateikė nei išsamaus šios principo taikymo aiškinimo, nei nurodė konkrečių įsipareigojimų, kuriuos valstybės turėtų vykdyti. A. Beduschi teigimu, šioje byloje EŽTT turėjo progą įtvirtinti griežtesnius valstybių įsipareigojimus, ypač dėl tinkamos pagalbos užtikrinimo nelydimiems migrantams vaikams, kai jie laikomi sulaikymo centruose (Beduschi, 2017, p. 19). Sutiktina su Beduschi pozicija, kad EŽTT nepakankamai išnaudoja galimybes sustiprinti valstybių įsipareigojimus, ypač kai kalbama apie itin pažeidžiamus nelydimus nepilnamečius. Toks EŽTT deklaratyvus geriausių vaiko interesų principo taikymas, kai praktikoje jam nesuteikiamas teisinis turinys, kelia pagrįstų abejonių. Atsižvelgiant į Vaiko teisių konvencijoje įtvirtintą vaikų apsaugos standartą, EŽTT turėtų įtvirtinti konkrečius valstybių pozityvius įsipareigojimus vaikų prieglobsčio prašytojų atžvilgiu.

Vaikų prieglobsčio prašytojų sudėtinis pažeidžiamumas gali būti klaidingai suprantamas kaip fiksuotų kriterijų sąrašas, kai apsauga nesuteikiama vien todėl, kad vaikas neatitinka tam tikro iš anksto nustatytų požymių skaičiaus (Beduschi, 2017, p. 8). Tačiau priešingai – EŽTT jurisprudencija turėtų sudaryti sąlygas individualiai vertinti kiekvieno vaiko situaciją, jeigu EŽTT subtiliai nebando panaikinti grupinio pažeidžiamumo

sampratos, kaip suaugusiųjų prieglobsčio prašytojų atžvilgiu. Toks individualizuotas vertinimas, šalia grupės pripažinimo pažeidžiama, padeda nacionaliniams teismams išvengti vaikų, priklausančių grupėms, stigmatizavimo.

Svarbu atskirti dvi priešingas EŽTT praktikoje susiformavusias aiškinimo kryptis: suaugusiųjų ir vaikų prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumo vertinimą. Suaugusiųjų atveju EŽTT, pasitelkdamas individualizuotą vertinimą, subtiliai vengia pripažinti visą prieglobsčio prašytojų grupę kaip pažeidžiamą. Tuo tarpu vaikų prieglobsčio prašytojų atveju EŽTT remiasi sudėtinio pažeidžiamumo modeliu, kuriame individualus pažeidžiamumo vertinimas nėra priešpriešinamas grupės pažeidžiamumui, bet naudojamas jį papildyti ir sustiprinti. Sudėtinis pažeidžiamumas reiškia tai, kad vaiko padėtį lemia keli vienu metu egzistuojantys veiksniai, o jų sąveika formuoja konkrečią pažeidžiamumo formą. Toks pažeidžiamumo sampratos plėtojimas gali turėti reikšmingą poveikį migrantų vaikų pagrindinių teisių apsaugos vystymui. Ji turėtų būti suprantama kaip priemonė, leidžianti užtikrinti platesnę šių vaikų apsaugą ir įpareigojanti nacionalinius teismus priimti jautresnius ir labiau į kontekstą orientuotus sprendimus. Integruodamas pažeidžiamumo sampratą į konkretų migrantų vaikų gyvenimo ir patirties kontekstą, EŽTT plėtoja platesnę vaikų teisių apsaugos sistemą. Sudėtinio pažeidžiamumo pripažinimas kartu su geriausių vaiko interesų principo taikymu galėtų tapti pagrindu didesnių apsaugos įsipareigojimų valstybėms įtvirtinimui.

2.5. Pažeidžiamumo reikšmė taikant laikinasias priemones siekiant užtikrinti prieglobsčio prašytojų apsaugą pagal EŽTK

EŽTT reglamento 39 str. numatyta, kad šalies ar bet kurio kito suinteresuoto asmens prašymu arba savo iniciatyva EŽTT gali nurodyti šalims bet kokią laikinąją priemonę, kuri, jo nuomone, turėtų būti priimta siekiant užtikrinti šalių interesus arba tinkamą proceso eigą (Europos žmogaus teisių teismo reglamentas, 2024). Tikėtina, kad viena iš veiksmingiausių priemonių, kuria gali pasinaudoti prieglobsčio prašytojai, susidūrę su neišvengiamo išsiuntimo arba išdavimo iš EŽTK valstybės dalyvės grėsme, yra prašyti EŽTT taikyti laikinąją priemonę, kad būtų sustabdytas jų išsiuntimas (Burbano Herrera, Haeck, 2011, p. 31).

2023 m. buvo pakeista laikinųjų priemonių taikymo procedūra, t. y. EŽTT reglamento 39 str. Šis straipsnis buvo papildytas taip, kad EŽTT laikinasias priemones gali taikyti tik „išimtinėmis aplinkybėmis“, „kai kyla neišvengiama grėsmė, kad Konvencijoje įtvirtinai teisei bus padaryta nepataisoma žala, kurios dėl jo pobūdžio nebūtų galima atlyginti, atkurti ar tinkamai kompensuoti“. Iš naujos 39 str. formuluotės matyti, kad EŽTT sugriežtino

prašymų vertinimą dėl laikinųjų priemonių taikymo. Vis dėlto įvardinti nauji kriterijai straipsnyje jau buvo suformuoti EŽTT praktikoje. Praktikoje EŽTT 39 str. taiko tik tuo atveju, jei yra neišvengiama nepataisomos žalos grėsmė (*Mamatkulov ir Askarov prieš Turkiją* [EŽTT], Nr. 46827/99...), (*K. I. prieš Prancūziją* [EŽTT], Nr. 5560/19...). Dauguma bylų yra susijusios su deportacijos ir ekstradicijos procedūromis, kuriose taip pat vertinamas ir prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumas. Nors EŽTT sprendimuose dėl laikinųjų priemonių taikymo pažeidžiamumas nėra pagrindinis vertinimo kriterijus, tam tikrais atvejais jis įgauna svarbos – toliau analizuojama, kaip ir kokiomis aplinkybėmis tai atsispindi jurisprudencijoje.

Sprendamas dėl laikinųjų priemonių taikymo, EŽTT kai kuriose bylose pažeidžiamumą vertina kaip papildomą argumentą, stiprinantį pagrindinį motyvą – grėsmę EŽTK pažeidimui. Pavyzdžiui, byloje *M. K. ir kiti prieš Lenkiją* (2020) EŽTT nurodė, kad laikinąsias priemones taiko siekdamas užtikrinti individualios peticijos teisės veiksmingumą. Būtent EŽTK 34 str. numatyti pozityvūs įpareigojimai, reikalaujantys, kad valstybės institucijos aprūpintų visomis reikalingomis priemonėmis, kad būtų galima tinkamai ir veiksmingai išnagrinėti prašymus. EŽTT pažymėjo, kad tokia pareiga atsiranda ypač tais atvejais, kai pareiškėjai yra ypač pažeidžiami (*M. K. ir kiti prieš Lenkiją* [EŽTT], Nr. 40503/17...). Nors ir šiame sprendime buvo atsižvelgta į pareiškėjų pažeidžiamumą, negalima teigti, kad būtent pareiškėjų pažeidžiamumas lėmė laikinųjų priemonių taikymą, kadangi apie pareiškėjų pažeidžiamumą sprendime buvo užsiminta tik vieną kartą. Laikinųjų priemonių taikymą lėmė tai, kad pareiškėjams grėsė deportacija į Čėčėniją, t. y. EŽTK 3 str. pažeidimas. Byloje *M. D. ir kiti prieš Rusiją* (2021) EŽTT nustatė, kad buvo pažeisti EŽTK 5 str. 1 ir 4 d., kai buvo taikomos laikinosios priemonės. EŽTT nurodė, kad laikinųjų priemonių taikymo laikotarpiu valstybė atsakovė neatsižvelgė į pareiškėjų prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumą, kurie sistemingai patiria netinkamą elgesį. Vis dėlto, tokia argumentacija buvo skirta sustiprinti EŽTT motyvus dėl EŽTK pažeidimo, nes, kol buvo taikytos laikinosios priemonės, pareiškėjai neturėjo galimybių ginčyti savo sulaikymo teisėtumo, veiksmingai dalyvauti savo bylų nagrinėjime dėl kalbos nemokėjimo, teisinės pagalbos ar vertėjo nesuteikimo (*M. D. ir kiti prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 71321/17...).

Sprendamas dėl laikinųjų priemonių taikymo, EŽTT kai kuriose bylose pažeidžiamumą pasitelkia kaip pagrindą konstatuoti EŽTK 3 str. ar 34 str. pažeidimą dėl laikinosios priemonės nesilaikymo. Šiose bylose pažeidžiamumas nebuvo pagrindas skirti laikinąją priemonę, tačiau tapo svarbus, sprendžiant klausimą ar jos nesilaikymas pažeidė EŽTK. Pavyzdžiui, byloje *M. H. ir kiti prieš Kroatiją* (2021) vaikų pažeidžiamumas aiškiai

turėjo reikšmę laikinosios priemonės nesilaikymo pažeidimo nustatymui. EŽTT šioje byloje sprendė klausimą ar valstybė iš tikrųjų laikėsi ginčijamos laikinosios priemonės, nagrinėdamas skundą pateiktą pagal EŽTK 3 str. EŽTT nustatė EŽTK 3 str. pažeidimą, nes, pirma, atsižvelgė į tai, kad ypatingas vaikų pažeidžiamumas – nesvarbu, ar juos lydėjo tėvai, ar ne - buvo lemiamas veiksnys, turintis viršenybę prieš svarstymus, susijusius su vaiko, kaip nelegalaus imigranto, statusu, antra, vaikų sulaikymas byloje nustatytais sąlygomis, viršijo leistiną trukmę pagal EŽTK 3 str. (*M. H. ir kiti prieš Kroatiją* [EŽTT], Nr. 15670/18...). Iš tokio EŽTT sprendimo, galima daryti išvadą, jog būtent vaikų pažeidžiamumas lėmė ir netinkamą laikinųjų priemonių laikymąsi. Byloje *N. B. ir kiti prieš Prancūziją* (2022) EŽTT nustatė laikinųjų priemonių nesilaikymo pažeidimą, nes laikinųjų priemonių taikymo metu vaikui prieglobsčio prašytojui nebuvo užtikrintos tinkamos sulaikymo sąlygos. EŽTT pabrėžė, kad vaiko pažeidžiamumas turėjo viršenybę, prieš bet kokius kitus argumentus, o jo sulaikymas sąlygomis, neatitinkančiomis vaiko poreikių, pažeidė EŽTK 3 str. Nepaisant šios laikinosios priemonės, valstybė atsakovė jos neįvykdė, ir toliau laikė šeimą sulaikymo centre iki jų deportacijos. Dėl to, EŽTT nustatė EŽTK 34 str. pažeidimą, pripažindamas, kad valstybė negerbė pareiškėjų teisės į individualų skundą (*N. B. ir kiti prieš Prancūziją* [EŽTT], Nr. 49775/20...).

Mokslinėje doktrinoje išskiriamos dvi pagrindinės kritikos kryptys, susijusios su EŽTT taikomomis laikinosiomis priemonėmis. Pirmiausia, kritikuojamas teismo sprendimų nepakankamas motyvavimas – EŽTT dažnai nenurodo priežasčių, kodėl prašymas dėl laikinosios priemonės buvo tenkintas ar atmestas (Keller, Marti, 2013, p. 327). Antroji problema susijusi su valstybės atsakovių įsipareigojimų nevykdymu - laikinųjų priemonių nesilaikymas arba sąmoningas ignoravimas (Leach, 2014). Mokslinės doktrinos autoriai nurodo, kad vienas iš paaiškinimų, kodėl kai kurios valstybės linkusios ignoruoti EŽTT nurodymus dėl laikinųjų priemonių, yra susijęs su tuo, kad šios priemonės dažnai taikomos nepopuliarioms grupėms, tokioms kaip prieglobsčio prašytojai, kurie nėra politiškai reprezentuojami ir dažnai vaizduojami neigiamai žiniasklaidoje (Rieter, Zwaan, 2021, p. 255). Tokia praktika kelia susirūpinimą, nes valstybės selektyviai pasirenka, kurių laikinųjų priemonių laikytis, o kurių nesilaikyti.

Šiame kontekste pažeidžiamumo argumento pasitelkimas EŽTT jurisprudencijoje gali būti suvokiamas kaip EŽTT subtilus bandymas spręsti iškilusias problemas. Remiantis pažeidžiamumo samprata, EŽTT turi galimybę stiprinti savo sprendimų motyvaciją – ne tik remtis neatitaisomos žalos grėsme, bet ir papildomai pabrėžti, kad pažeidžiamais asmenims taikytinos papildomos apsaugos priemonės. Tokiu būdu pažeidžiamumo argumentas gali būti naudojamas, kaip stiprinanti EŽTT poziciją, priemonė, siekiant

priminti valstybėms apie jų pozityvius įsipareigojimus. Vis dėlto, iš teorinės perspektyvos tokia pažeidžiamumo funkcija kritikuotina. Jei pažeidžiamumo kriterijus naudojamas tik tam, kad sustiprintų teismo argumentus, bet nėra nuosekliai plėtojamas, kyla grėsmė, kad jis nebesuteiks tokios pačios teisinės apsaugos. EŽTT laikinų priemonių taikymo praktikoje pažeidžiamumas nėra veiksnys, lemiantis jų skyrimą, pareiškėjų pažeidžiamumas tik gali daryti poveikį laikinųjų priemonių taikymui, tačiau kokiu dydžiu - nėra aišku. Tai reiškia, kad nors pareiškėjų priklausymas pažeidžiamai grupei gali sustiprinti argumentus dėl laikinųjų priemonių skyrimo, sprendimas dėl jų taikymo vis tiek grindžiamas individualiu žalos pavojumi. Vis dėlto, pažeidžiamumas tampa pakankamai svarbiu vertinant, ar valstybė tinkamai laikėsi EŽTT nurodymų: kuo asmuo pažeidžiamesnis, tuo didesnė tikimybė, kad bus nustatytas EŽTK pažeidimas dėl EŽTT laikinųjų priemonių nesilaikymo. Nepaisant to, kad prieglobsčio prašytojai dažnai susiduria su sisteminėmis teisių pažeidimo rizikomis, jų priklausymas pažeidžiamai grupei negarantuoja realios papildomos apsaugos. Be to, laikinųjų priemonių veiksmingumas didele dalimi priklauso nuo valstybių geranoriškumo jas vykdyti, todėl net ir priėmus sprendimą laikinąją priemonę taikyti, praktinė apsauga neretai lieka simbolinė.

3. Vaikų pažeidžiamumo reikšmė EŽTT praktikoje

3.1. EŽTT požiūris į seksualinę prievartą kaip vaikų pažeidžiamumo veiksnį

Seksualinė prievarta prieš vaikus gali būti daugelio formų, įskaitant priekabiavimą, lietimą, kraujomaišą ar išžaginimą. Vaikai yra ypač pažeidžiami seksualinės prievartos taikiniai, nes dėl priklausomybės nuo suaugusiųjų valdžios ir kontrolės jie dažnai neturi realios galimybės apie ją pranešti (Vaiko teises reglamentuojančios Europos teisės vadovas, 2015). Tam tikri netinkamo elgesio su vaikais atvejai sulaukė ypatingo EŽTT dėmesio. Atitinkama EŽTT praktika yra susijusi su seksualinės prievartos atvejais, įvykusiais tiek valstybinėse įstaigose, tiek asmeniniame ar šeimos rate, todėl iš valdžios institucijų reikalaujama aktyvaus ir iniciatyvaus reagavimo (Heri, 2021, p. 42).

Toliau analizuojama EŽTT praktika rodo, kad dalyje EŽTT sprendimų EŽTT teiginiai apie pažeidžiamumą pateikiami kaip papildomi motyvai be aiškos reikšmės. Įprasta prielaida nurodoma, kad jauniausi visuomenės nariai priklauso pažeidžiamai grupei. Kitoje dalyje EŽTT sprendimų išvelgiama kitokia aiškinimo kryptis. Strasbūro teismas aiškiai nurodo, kad „seksualinės prievartos atvejais vaikai yra ypač pažeidžiami“. Pažeidžiamumo samprata įgyja reikšmę vertinant valstybių pozityvius įsipareigojimus, aiškinant, kad valstybės institucijos turi pareigą taikyti baudžiamosios teisės mechanizmus taip, kad būtų atsižvelgta į ypatingą vaikų pažeidžiamumą – visų pirma užtikrinant vaiko interesus bei siekiant išvengti antrinės viktimatizacijos (*A. ir B. prieš Kroatiją* [EŽTT], Nr. 7144/15...).

Dalyje EŽTT sprendimų EŽTT aiškiai neįvardija, kad seksualinis smurtas yra vienas iš veiksnių, lemiančių vaikų pažeidžiamumą. Pavyzdžiui, sprendimuose *G. U prieš Turkiją* (2016) bei *V. C. prieš Italiją* (2018) EŽTT pareiškėjų – vaikų, patyrusių išžaginimą – pažeidžiamumą kildino iš psichologinių veiksnių, susijusių su nepilnamečių seksualine prievarta. Abiejose bylose EŽTT aiškino, kad pareiškėjai gali būti laikomi priklausančiais pažeidžiamų asmenų grupei. Be to, abiejose sprendimuose buvo nustatyti EŽTK 3 ir 8 str. pažeidimai. *G. U.* byloje EŽTT konstatavo EŽTK 8 str. pažeidimą, nurodydamas, kad pareiškėjos apklausa viešame teismo posėdyje pažeidė jos orumą bei teisę į privataus gyvenimo gerbimą. Taip pat pažymėta, kad nė viename proceso etape pareiškėjai nebuvo suteikta psichologinė pagalba. EŽTK 3 str. pažeidimą EŽTT nustatė dėl to, kad nacionalinių institucijų atliktas ikiteisminis tyrimas neatitiko pozityviųjų valstybės pareigų pagal EŽTK – visų pirma tų, kurios susijusios su veiksmingu baudžiamosios teisės normų priėmimu ir taikymu (*G. U prieš Turkiją* [EŽTT], Nr. 16143/10...). Tuo tarpu *V. C.* byloje EŽTT pripažino, kad pareiškėjos patirta seksualinė prievarta patenka į EŽTK 3 str. taikymo

sritį ir kartu reiškia kišimąsi į jos teisę į privataus gyvenimo gerbimą bei fizinę neliečiamybę, kurią saugo EŽTK 8 str. (*V. C. prieš Italiją* [EŽTT], Nr. 54227/14...).

Kitoje dalyje sprendimų EŽTT tiesiogiai pripažįsta seksualinę prievartą kaip vaikų pažeidžiamumo šaltinį. Pavyzdžiui, sprendime *P. ir S. prieš Lenkiją* (2012) buvo nustatytas EŽTK 8 str. pažeidimas, nes valstybė atsakovė neužtikrino veiksmingos galimybės gauti patikimą informaciją apie teisėto aborto prieinamumo sąlygas ir atitinkamas procedūras. EŽTT išaiškino, kad privataus gyvenimo sąvoka EŽTK 8 str. prasme taikomas tiek sprendimams tapti, tiek netapti tėvais. Šioje situacijoje EŽTT pabrėžė, kad valstybė atsakovė neįvertino pareiškėjos padėties pažeidžiamumo, aplinkybėmis, kuriomis būtų tinkamai apsaugota nėščios pareiškėjos asmeninės teisės dėl galimybės atlikti teisėtą abortą. Taip pat buvo nustatytas EŽTK 3 str. pažeidimas, nes valstybė atsakovė neatsižvelgė į jos jauną amžių, neapsaugojo pareiškėjos nuo išžaginimo, dėl ko ji atsidūrė ypač pažeidžiamoje padėtyje (*P. ir S. prieš Lenkiją* [EŽTT], Nr. 57375/08...). Sprendime *M. G. C. prieš Rumuniją* (2016) EŽTT išaiškino, kad vaikų, kurie yra ypač pažeidžiami, atžvilgiu valstybės taikomos priemonės, skirtos apsaugoti juos nuo smurto veiksmų, patenkančių į EŽTK 3 ir 8 str. taikymo sirtį, turėtų būti veiksmingos ir apimti ne tik pagrįstus veiksmus, kuriais siekiama užkirsti kelią netinkamam elgesiui, apie kurį valdžios institucijos žinojo ar turėjo žinoti, bet ir veiksmingą atgrasymą nuo tokių rimtų asmens neliečiamybės pažeidimų. EŽTT akcentavo, kad tokiomis priemonėmis turi būti siekiama užtikrinti pagarbą žmogaus orumui ir apsaugoti geriausius vaiko interesus. Šioje byloje buvo nustatyti EŽTK 3 ir 8 str. pažeidimai, nes valdžios institucijos nepakankamai ištyrė aplinkybes - jos neskyrė dėmesio ypatingam jaunų asmenų pažeidžiamumui ir ypatingiems psichologiniams veiksniams, susijusiems su bylomis dėl nepilnamečių išžaginimo (*M. G. C. prieš Rumuniją* [EŽTT], Nr. 61495/11...). Kitame sprendime *R. B. prieš Estiją* (2021) EŽTT pakartojo *M. G. C.* byloje pateiktą išaiškinimą dėl vaikų pažeidžiamumo seksualinės prievartos byloje. EŽTT konstatavo, kad valstybės institucijos nepakankamai atsižvelgė į pareiškėjos, kaip mažamečio vaiko, ypatingą pažeidžiamumą ir atitinkamus poreikius, kad jai, kaip įtariamai seksualinių nusikaltimų aukai, būtų suteikta veiksminga apsauga. Todėl buvo pažeisti valstybės atsakovės pozityvieji įsipareigojimai pagal EŽTK 3 ir 8 str. (*R. B. prieš Estiją* [EŽTT], Nr. 22597/16...). Byloje *B. prieš Rusiją* (2023) EŽTT taip pat pakartojo *M. G. C.* byloje pateiktą išaiškinimą dėl vaikų pažeidžiamumo seksualinės prievartos byloje, EŽTK 3 str. atžvilgiu. EŽTT sprendime konstatavo, kad valstybė atsakovė nepakankamai atsižvelgė į pažeidžiamą pareiškėjos padėtį dėl jos jauno amžiaus, tragiškos šeimyninės padėties, patyrusios apgyvendinimą vaikų namuose ir kelių asmenų tariamai patirtos seksualinės prievartos, kančių, nesugebėjo apsaugoti jos asmens

neliečiamybės baudžiamojo proceso metu, dėl to ji patyrė antrinę viktimizaciją, todėl buvo pažeistas EŽTK 3 str. (*B. prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 36328/20...).

EŽTT praktikoje išvelgiama tendencija tokius sunkius veiksmus kaip išžaginimą ir kitas seksualinės prievartos formas laikyti tiesioginiu kėsanimusi į pagrindines vertybes, įtvirtintas EŽTK 3 str. Teisės mokslininkai sutinka, kad EŽTT yra suformavęs nusistovėjusią praktiką, pagal kurią EŽTK 3 str. netinkamo elgesio draudimas yra absoliuti teisė visais jos taikymo atvejais, o tam, kad būtų taikoma jos apsauga, turi būti pasiekta sunkumo riba. Jei vaiko asmens neliečiamybės pažeidimas nepasiekia tokio sunkumo lygio, kokio reikia EŽTK 3 str. pažeidimui nustatyti, seksualinė prievarta prieš vaikus gali būti laikoma teisės į privatą gyvenimo gerbimą pažeidimu pagal EŽTK 8 str., kuris pagal savo aiškinamąjį pobūdį yra mažiau saugoma teisė. Todėl tarp su seksualinę prievartą susijusių veiksmų, kuriais pažeidžiami EŽTK 3 ir 8 str., turėtų būti aiškos ribos (Rittossa, 2020, p. 537).

Tačiau bylų analizė rodo, kad EŽTT jurisprudencijoje tokio atskyrimo nėra. EŽTT dažnai bylose EŽTK 3 ir 8 str. pažeidimus vertina kartu, o ne atskirai (*M. G. C. prieš Rumuniją* [EŽTT], Nr. 61495/11, *R. B. prieš Estiją* [EŽTT], Nr. 22597/16, *G. U. prieš Turkiją* [EŽTT], Nr. 16143/10, *V. C. prieš Italiją* [EŽTT], Nr. 54227/14...). D. Rittossa nurodo, kad nors tam tikrose bylose EŽTT aiškiai pakartoja, kad seksualinės prievartos prieš vaiką veiksmai neabejotinai atitinka EŽTK 3 str. slenkstį, deja, jos teigimu, trūksta paaiškinimo, kodėl tai reikia laikyti ir privatumo pažeidimu. Jos teigimu EŽTT atsisako aiškos analizės ir naujoje praktikoje EŽTT daro prielaidą, kad vaiko seksualinio neliečiamumo pažeidimas gali būti kartu ir EŽTK 3 str., ir 8 str. pažeidimas. Ji nurodo, kad viena iš priežasčių, kuri lėmė tokį EŽTT praktikos pokytį yra EŽTT vykdoma politika, pagal kurią vaikams ir kitiems pažeidžiamiesiems visuomenės nariams teikiama valstybės apsauga tais atvejais, kai kyla grėsmė jų fizinei ar psichologinei gerovei (Rittossa, 2020, p. 537). Taigi, atsižvelgus į tokį EŽTT praktikos pokytį, kuriuo siekiama procesinio veiksmingumo, jautrumo pažeidžiamų grupių atžvilgiu, vertintina, kad standartai, susiję su EŽTK 3 ir 8 str. valstybių pareigomis, buvo sujungti ir liko be ypatingos teisminės kontrolės aiškumo. Vis dėlto, pažeidžiamų vaikų atžvilgiu, tokia pakitusi EŽTT praktika jiems yra teigiama, nes nuosekliai vystoma praktika, kad seksualinė prievarta prieš vaikus gali nulemti ne tik EŽTK 3 str. pažeidimą, tačiau taip pat ir EŽTK 8 str. pažeidimą.

EŽTT jurisprudencija rodo, kad pažeidžiamumas yra esminis veiksnys vertinant seksualinės prievartos prieš vaikus bylas. Šiose bylose EŽTT pripažįsta, kad nepilnamečių pažeidžiamumas seksualinės prievartos kontekste kyla ne tik dėl jų amžiaus, bet ir dėl priklausomybės nuo suaugusiųjų, taip pat dėl emocinio ir psichologinio poveikio, kurį jie

patiria dėl prievartos. Vaiko ypatingo pažeidžiamumo pripažinimas sustiprina jo teises, įskaitant teisę būti apsaugotam nuo netinkamo elgesio bei teisę į asmens neliečiamybę ir orumą, teisę į privataus gyvenimo gerbimą. Aiškinant šias teises kartu, EŽTT praktikoje formuojamos aiškos pozityvios pareigos, skirtos seksualinės prievartos prieš vaikus prevencijai.

Valstybės turi pareigą tinkamai reaguoti į seksualinės prievartos atvejus: jos privalo atlikti veiksmingą ir išsamų baudžiamąjį tyrimą bei patraukti baudžiamojon atsakomybėn asmenis, kaltinamus tokio pobūdžio nusikalstomis veikomis. Be to, EŽTT pabrėžia, kad valstybės privalo užtikrinti vaikų fizinį ir psichologinį neliečiamumą. Tam įgyvendinti valstybės turi: pirma, priimti arba koreguoti teisės aktus, kad šie turėtų realų atgrasomąjį poveikį, antra, vykdyti baudžiamuosius tyrimus laikantis tinkamų procesinių standartų, trečia, tinkamai atsižvelgti į nukentėjusių vaikų pažeidžiamumą ir jų poreikius.

Nors vaiko pažeidžiamumo samprata EŽTT jurisprudencijoje turi aiškią teigiamą reikšmę vaikams, praktikoje vis dar išlieka tam tikrų neaiškumų. Nors EŽTT pažeidžiamumą neretai naudoja kaip esminį argumentą konstatuodamas EŽTK pažeidimus, ne visada aišku, kokiomis aplinkybėmis seksualinė prievarta prieš vaiką laikytina kankinimu, nežmonišku ar žeminančiu elgesiu, o kokiomis – privataus gyvenimo gerbimo pažeidimu. Kai EŽTK 3 ir 8 str. pažeidimai vertinami kartu, kyla rizika teismo argumentacijos aiškumui ir nuoseklumui, o tai gali neigiamai paveikti pozityviųjų pareigų standartą. Jeigu šie standartai nėra grindžiami pakankamu teisiniu tikrumu, kyla klausimas, ar EŽTT formuojama apsauga yra pakankamai veiksminga, kad būtų realiai įgyvendinama nacionalinėse jurisdikcijose, taigi, kartu ir apsaugoti vaikai nuo seksualinės prievartos.

3.2. EŽTT požiūris į vaikų pažeidžiamumą esant išimtinėje valstybės institucijų kontrolėje

EŽTT yra suformavęs nuoseklią jurisprudenciją, pagal kurią vaikai yra ypač pažeidžiami, kai jie yra išimtinai kontroliuojami valstybės institucijų. Tai reiškia, kad valstybės, vykdydamos baudžiamuosius proceso tyrimus, privalo laikytis tam tikrų reikalavimų. Šie reikalavimai ne tik papildo bendruosius baudžiamojo proceso reikalavimus, bet ir apima papildomas apsaugos priemones, skirtas užtikrinti nepilnamečių saugumą nuo smurto, tinkamą medicinę priežiūrą bei pritaikytas sąlygas vaikams, turintiems specifinių poreikių (Heri, 2021, p. 45).

Nepilnamečių pažeidžiamumui taip pat turi būti skiriamas ypatingas dėmesys, kai vaikai netinkamą elgesį patiria valstybinėse mokyklose ar vaikų globos namuose. EŽTT nuosekliai praktikoje įvardina, kad valstybės turi didesnę pareigą apsaugoti vaikus, kurie

neteko tėvų globos ir yra globojami viešosios įstaigos, kurios atsakingos už jų saugumą ir pažeidžiamumą.

Kai vaikai yra išimtinėje valstybės kontrolėje, jų ypatingas pažeidžiamumas lemia griežtesnius valstybių pozityviuosius įsipareigojimus pagal EŽTK 2 ir 3 str., įpareigojančius užtikrinti veiksmingą jų gyvybės ir orumo apsaugą. EŽTT praktikoje yra išaiškinęs, jog EŽTK 2 str. numatyti pozityvūs įsipareigojimai turi būti aiškinami taip, kad jie taikomi bet kokiai veiklai, tiek viešajai, tiek neviešajai, kurioje gali kilti pavojus teisei į gyvybę. EŽTT praktikoje pozityvūs įsipareigojimai taikomi ir dėl mokyklos valdžios institucijų veiklos, kurios privalo saugoti mokinių, ypač mažų vaikų, kurie yra ypač pažeidžiami ir yra jų išimtinai kontroliuojami, sveikatą ir gerovę. Pavyzdžiui, byloje *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Campeanu prieš Rumuniją* (2014) EŽTT nurodė, kad kai valstybės institucijos nusprendžia patalpinti vaiką į specialioms poreikiams pritaikytus globos namus, jos turėtų parodyti ypatingą rūpestį ir užtikrinti tokias sąlygas, kurios atitiktų bet kokius specialius poreikius, atsirandančius dėl jų negalios. Šioje byloje EŽTT konstatavo, kad valstybės institucijos, nusprendusios patalpinti pareiškėją į specialiųjų poreikių asmenims skirtus globos namus, kuriuose nebuvo užtikrinta tinkama medicininė priežiūra ir gydymas, neatsižvelgė nei į jo pažeidžiamumą kaip vaiko, nei į tai, kad visą savo gyvenimą jis buvo išimtinėje valstybės kontrolėje. Teismas pripažino, kad šios aplinkybės lėmė pareiškėjo ankstyvą mirtį, o valstybė pažeidė EŽTK 2 str., nes neužtikrino tinkamos jo gyvybės apsaugos (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Campeanu prieš Rumuniją* [EŽTT], Nr. 47848/08...). Byloje *O'Keefee prieš Airiją* (2014) EŽTT nurodė, kad pozityviais įsipareigojimais turėtų būti siekiama užtikrinti veiksmingą vaikų ir kitų pažeidžiamų asmenų apsaugą ir apimti pagrįstus veiksmus, skirtus užkirsti kelią netinkamam elgesiui, apie kurį valstybės institucijos žinojo arba turėjo žinoti. EŽTT pabrėžė, kad valstybės pozityvūs įsipareigojimai apsaugoti vaikus nuo netinkamo elgesio yra ypač reikšmingi teikiant viešąsias paslaugas, tokias kaip pradinis ugdymas mokyklose. Šioje byloje valstybė atsakovė neįvykdė pozityvios pareigos pagal EŽTK 3 str., nes ji neužtikrino veiksmingos valstybės kontrolės mechanizmo, kuri padėtų išvengti seksualinės prievartos mokykloje (*O'Keefee prieš Airiją* [EŽTT], Nr. 35810/09...). Byloje *X ir kiti prieš Bulgariją* (2021) EŽTT nurodė, kad valstybės turi didesnę pareigą apsaugoti vaikus, kurie yra netekę tėvų globos ir yra globojami viešosios įstaigos, kuri yra ypač atsakinga už jų saugumą ir pažeidžiamumą. Tai, kad valstybė atsakovė, tirdama seksualinės prievartos globos namuose atvejį, neatsižvelgė į pareiškėjų pažeidžiamumą ir nesiėmė visų pagrįstų bei būtinų tyrimo veiksmų, lėmė EŽTK 3 str. procedūrinės dalies pažeidimą (*X ir kiti prieš Bulgariją* [EŽTT], Nr. 22457/16...). Byloje *Nencheva ir kiti prieš Bulgariją*

(2013) EŽTT nurodė, kad vaikų pažeidžiamumas kilo, visų pirma, dėl jauno amžiaus, antra, dėl rimtų psichikos ir fizinių sutrikimų, trečia, dėl to, kad buvo atiduoti į įstaigą, ketvirta, buvo išimtinėje specializuotos viešosios įstaigos kontrolėje, kuri sudarė blogiausias gyvenimo sąlygas. Taigi, visuma sąlygų lėmė ypatingai aukštą pažeidžiamumo lygį. Todėl EŽTT konstatavo, kad buvo pažeistas EŽTK 2 str., nes valdžios institucijos neįvykdė savo pareigos apsaugoti jų globoje esančių pažeidžiamų vaikų gyvybę nuo rimto ir tiesioginio pavojaus (*Nencheva ir kiti prieš Bulgariją* [EŽTT], Nr. 48609/06...).

EŽTT bylų analizė rodo, kad pagrindinis principas, kuriuo grindžiamas EŽTT vertinimas šiose bylose, yra vaikų pažeidžiamumas. Vaikai turi būti veiksmingai apsaugoti nuo netinkamo elgesio, o neatsižvelgimas į jų pažeidžiamumą, kai jie yra išimtinėje valstybės kontrolėje, dažnai lemia EŽTK pažeidimo nustatymą. Net ir tais atvejais, kai viešųjų paslaugų teikimas yra perduotas privatiems subjektams, valstybė nepraranda atsakomybės ir išlieka įpareigota užtikrinti atitinkamą apsaugos lygį. Kaip pažymi C. O'Mahony, tokia EŽTT praktika gali būti sudėtinga, nes EŽTT turi pagrįsti valstybės atsakomybę situacijose, kai viešųjų paslaugų teikimas yra perduotas privatiems subjektams. Vis dėlto, ji nurodo, kad pažeidžiamumo samprata tampa esminiu įrankiu pagrindžiant tokias valstybės pareigas. EŽTT nustato griežtesnius pozityvius įsipareigojimus, apimančius tiek procedūrines pareigas – veiksmingai tirti skundus dėl netinkamo elgesio, tiek materialines pareigas – užtikrinti realią vaikų apsaugą nuo žalos (O'Mahony, 2019, p. 3).

Sulaikyti ar įkalinti nepilnamečiai yra ypač pažeidžiami, todėl valstybė turi padidintą pareigą apsaugoti juos nuo netinkamo elgesio. EŽTT praktikoje taip pat yra išaiškinęs, kad policijos elgesys su nepilnamečiais gali būti nesuderinamas su EŽTK 3 str. reikalavimais vien dėl to, kad jie yra nepilnamečiai, nors suaugusiųjų atveju jis gali būti laikomas priimtiniu. Pavyzdžiui, byloje *Bouyid prieš Belgiją* (2015) policijos pareigūnų veiksmai, trenkiant nepilnamečiams pareiškėjams per veidą apklausos metu, lėmė EŽTK 3 str. pažeidimą. EŽTT pabrėžė, kad netinkamas elgesys gali turėti didesnę poveikį, ypač psichologinį nepilnamečiui nei suaugusiam asmeniui (*Bouyid prieš Belgiją* [EŽTT], Nr. 23380/09...). Byloje *A. Ş. prieš Turkiją* (2016) EŽTT nurodė, kad nepilnamečiai iš prigimties yra labiau pažeidžiami nei suaugusieji, todėl valstybės institucijos turėjo imtis veiksmų savo iniciatyva, siekdamos užtikrinti veiksmingą tyrimą, ypač atsižvelgiant į tai, kad pažeidžiamoje padėtyje esantys sulaikytieji dažnai nedrįsta skųstis dėl prieš juos galimai padarytų neteisėtų veiksmų dėl baimės patirti represijas (*A. Ş. prieš Turkiją* [EŽTT], Nr. 48642/07...). Tokia EŽTT praktika rodo, kad EŽTT, remdamasis vaiko pažeidžiamumo samprata, gali praplėsti EŽTK 3 str. taikymo ribas ir nustatyti jo pažeidimą

net esant mažesniai netinkamo elgesio sunkumui lygiui. Kitaip tariant, atsižvelgus į nepilnamečių pažeidžiamumą, jeigu jiems bus taikomos tokios pačios priemonės kaip suaugusiems, tai bus nesuderinama su EŽTK 3 str. Vis dėlto tai, žinoma, nereiškia, kad bet koks policijos tyrimo ar baudžiamojo proceso veiksmas prieš nepilnametį savaime pažeidžia EŽTK 3 str.

Vis dėlto, mokslinėje doktrinoje išvelgiama, kad skiriamoji riba tarp materialinių ir procedūrinių įsipareigojimų ne visada yra tokia aiški. C. O'Mahony nurodo, kad nėra aišku kodėl procedūrinis pažeidimas nepriklauso nuo valstybės kaltės konstatavimo. Net jei atitinkamoje byloje nebuvo nustatytas pažeidimas, valstybės atsakovės atžvilgiu, EŽTT vis tiek gali konstatuoti procedūrinį pažeidimą. Autorius, nurodo, kad EŽTT nesugebėjimas tinkamai apibrėžti materialinių ir procedūrinių pažeidimų sprendimuose kelia abejonių dėl valstybių atsakovių atsakymo į nustatytus pažeidimus, t. y. kokių tikslų priemonių turi imtis valstybė. Todėl visapusiškas ir veiksmingas sprendimo vykdymas tampa sudėtingas, tai taip pat, padidina pasikartojančių paraiškų, susijusių su ta pačia valstybe, tikimybę ateityje (O'Mahony, 2019, p. 12-15). Tokią pačią problemą išvelgia ir kiti autoriai, jie nurodė, kad *X ir kiti prieš Bulgariją* byloje EŽTK 3 str. materialinių aspektų vertinimas buvo paviršutiniškas. Nors šiame sprendime EŽTT nurodė, kad valstybės pareiga yra sugriežtinti tais atvejais, kai vaikai netenka tėvų globos, tačiau sprendime nebuvo nurodyti veiksmai ar priemonės, kurių reikia vaikui, kad efektyviai būtų užtikrinta vaiko teisė pateikti skundą dėl netinkamo elgesio (Liefarad, Valentine, 2021). C. Heri išvelgė, kad iš EŽTT sprendimų neretai gali būti neaišku, kokie veiksniai, ar žmogaus pažeistas orumas, ar pažeidžiamumas ar kiti veiksniai lėmė straipsnio pažeidimą. Toks dviprasmiškumas, autorės nuomone, gali padaryti daugiau žalos nei naudos, nes viena vertus EŽTT pateikia daugybę argumentų, kita vertus, EŽTT aiškiai neatskiria kiekvieno įvardinto veiksnio reikšmės EŽTK pažeidimo konstatavimui. Ji nurodo, kad toks argumentavimo stilius gali atsirasti dėl teisėjų nesutarimo. Todėl, valstybių nacionaliniai teisėjai, sprendimą vykdančios institucijos ar potencialus pareiškėjas – negali žinoti, kurie konkretūs argumentai lėmė galutinę bylos baigtį (Heri, 2021, p. 169).

Su mokslinėje doktrinoje išreikšta kritika iš dalies galima sutikti – kai kuriuose EŽTT sprendimuose trūksta aiškiai apibrėžtų priemonių, kurių valstybės turėtų imtis siekdamas užkirsti kelią netinkamam elgesiui ateityje. Taip pat ne visuomet aiškiai išskiriama, kurie konkretūs veiksniai lėmė EŽTK pažeidimo konstatavimą. Kita vertus, EŽTT nuosekliai pabrėžia, kad valstybės privalo atsižvelgti į vaikų pažeidžiamumą ir jų interesus, ypač tais atvejais, kai vaikai yra išimtinėje valstybės kontrolėje. Tinkamai organizuotas baudžiamasis tyrimas, kuriame vaiko poreikiai būtų įvertinti ir užtikrinta reali apsauga, gali

lemti tai, kad pažeidimas nebus konstatuotas – nes tokiu atveju valstybė, žinodama apie grėsmę, ėmėsi visų pagrįstų priemonių jai išvengti. Bylų analizė rodo, kad situacijose, kai vaikas yra visiškai priklausomas nuo valstybės, EŽTT didžiausią dėmesį skiria pareiškėjo pažeidžiamumo akcentavimui.

EŽTT jurisprudencija aiškiai rodo, kad vaikų pažeidžiamumas, ypač kai jie yra išimtinėje valstybės kontrolėje, yra esminis veiksnys griežtinant valstybių pozityviuosius įsipareigojimus pagal EŽTK 2 ir 3 str. Šis pažeidžiamumas reikalauja aktyvių bei individualizuotų veiksmų, kuriais būtų užtikrinamas vaikų fizinis ir psichologinis saugumas. Tačiau kritiškai vertinant, pažymėtina, kad nors EŽTT aiškiai pripažįsta vaikų pažeidžiamumą kaip vertinimo kriterijų, praktikoje dažnai stokojama aiškumo dėl to, kaip tiksliai šis pažeidžiamumas lemia pozityvių įsipareigojimų apimtį. EŽTT ne visada nuosekliai atskiria materialinius ir procedūrinius pažeidimus, o jų teisinės pasekmės valstybėms atsakovėms išlieka miglotos. Šis doktrininis neapibrėžtumas kelia praktinių problemų: valstybėms tampa neaišku, kokių konkrečių priemonių jos turi imtis, kad būtų tinkamai įvykdytas EŽTT sprendimas, o tai savo ruožtu silpnina sprendimų įgyvendinimo efektyvumą ir didina pasikartojančių skundų riziką. Nors pažeidžiamumo samprata EŽTT sprendimuose tampa centrine, ji dažnai įgauna deklaratyvų pobūdį, kai stinga aiškių, įgyvendinamų kriterijų, kaip tokį pažeidžiamumą realiai atsižvelgti praktikoje. Todėl darytina išvada, kad vaikų pažeidžiamumas – nors ir tvirtai įsitvirtinęs kaip svarbus EŽTT argumentacinis elementas – vis dar reikalauja aiškesnės metodologinės struktūros EŽTT jurisprudencijoje. Siekiant veiksmingesnės vaikų teisių apsaugos, EŽTT turėtų ne tik konstatuoti valstybių pareigas, bet ir aiškiai nurodyti, kaip šios pareigos turi būti įgyvendinamos atsižvelgiant į pažeidžiamumo pobūdį, aplinkybes ir vaikų individualius poreikius.

3.3. EŽTT požiūris į fizinį smurtą kaip vaikų pažeidžiamumo veiksnį

EŽTT yra suformavęs nuoseklią jurisprudenciją, pagal kurią vaikai yra ypač pažeidžiami, kai jie tampa fizinio smurto aukomis. EŽTT sprendamas bylas dėl vaikų, kurie patiria fizinį smurtą, dažnai remiasi aktualiais ES aktais. Pavyzdžiui, vienas iš jų 2009 m. lapkričio 18 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto gairės dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo (toliau – ET gairės), kuriame pabrėžiama, kad „<...> vaikų trapumas ir pažeidžiamumas bei jų augimo bei vystymosi priklausomybė nuo suaugusiųjų reikalauja daugiau šeimų, visuomenės ir valstybės investicijų į smurto prevenciją ir vaikų apsaugą“ (Europos Tarybos Ministrų Komiteto gairės, 2009). Pažeidžiamumo reikšmė šiose bylose pasireiškia tuo, kad valstybės vykdydamos pozityvius įsipareigojimus turi tinkamai

įvertinti ir užtikrinti vaiko interesus, tokių interesų neužtikrinimas gali būti laikomas EŽTK pažeidimu.

EŽTT praktikoje nuosekliai pripažįstama, kad smurtą patyrę vaikai yra ypač pažeidžiami, todėl valstybės yra įpareigosios užtikrinti jiems sustiprintą apsaugą. Pavyzdžiui, byloje *M. ir M. prieš Kroatiją* (2015) EŽTT nurodė, kad valstybė turi aktyviai vertinti smurtą patyrusių aukų pažeidžiamumą. Šioje byloje EŽTT nurodė kokių pozityvių įsipareigojimų valstybės turi laikytis: pirma, turi pareigą užkirsti kelią netinkamam elgesiui, apie kurį valdžios institucijos žinojo ar turėjo žinoti, ir, antra, turi pareigą atlikti veiksmingą tyrimą dėl netinkamos elgesio. Būtent šioje byloje EŽTT nustatė EŽTK 3 str. tiek materialinį tiek procedūrinį pažeidimą, nes pagal EŽTT vertinimą pakako įrodymų, kad pareiškėjos skundas būtų priimtas ir atitinkamai būtų pradėtas baudžiamasis proceso tyrimas, o pareiškėja būtų apsaugota nuo tolimesnio smurto (*M. ir M. prieš Kroatiją* [EŽTT], Nr. 10161/13...). Byloje *D. M. D. prieš Rumuniją* (2017) EŽTT išplėtė vaikų, patiriančių smurtą, pažeidžiamumo sampratą. Jis išaiškino, kad vaiko orumo užtikrinimas reiškia, kad negalima daryti jokių kompromisų smerkiant smurtą prieš vaikus, nesvarbu, ar jis priimtas kaip „tradicija“, ar užmaskuotas kaip „drausmė“. EŽTT sprendime pabrėžė, kad valstybėms siekiant, kad tyrimas būtų veiksmingas, institucijos turi skubiai nagrinėti skundus. Šioje byloje EŽTK 3 str. procedūriniai pozityvūs valstybės įsipareigojimai buvo pažeisti dėl to, kad tyrimas ir teismo procesas truko daugiau nei aštuonerius metus, procese nebuvo tinkamai atsižvelgta į vaiko pažeidžiamumą, o dėl pernelyg ilgos trukmės, vaikui nebuvo priteista kompensacija (*D. M. D. prieš Rumuniją* [EŽTT], Nr. 23022/13...). Vis dėlto, atskirojoje nuomonėje teisėjai siūlė tokiais atvejais valstybėms taikyti aukštesnius standartus. Jie teigė, kad bet kokiam civiliniame ar baudžiamajame procese, kuriame tiesiogiai dalyvauja nepilnamečiai, automatiškai turi būti taikomas „ypatingo atidumo“ reikalavimas. C. Fenton-Glyn nuomone, valstybėms suteikiamos per plačios vertinimo ribos, EŽTT turėtų aiškiau nustatyti standartus, kurių tikisi iš valstybių. Autorės nuomone, EŽTT sprendimuose dažniau pasirenka tokią vertinimo kryptį, kurioje vertinama ar valstybės veiksmai buvo tokie nepakankami, kad pažeidė valstybės įsipareigojimus žmogaus teisių srityje, o ne tai, ar valstybės institucijos atlikto visus įmanomus veiksmus (Fenton – Glynn, 2021, p. 23-24).

Vėlesnėje praktikoje EŽTT, vertindamas ar valstybės įvykdė pozityvius valstybės įsipareigojimus, atskleidė kokio standarto tikimasi iš valstybių, siekiant apsaugoti pažeidžiamus vaikus. L. Grans nurodo, kad EŽTT požiūris į smurto artimoje aplinkoje aukų pažeidžiamumą tampa vis labiau išplėtotas, ypač vertinant, kokių veiksmų pagrįstai tikimasi iš valstybės siekiant tinkamai atsižvelgti į aukos pažeidžiamumą (Grans, 2023,

p. 6). Pavyzdžiui, nors byloje *Kurt prieš Austriją* (2021) EŽTT nenustatė EŽTK 2 str. pažeidimo, jis pabrėžė, kad valstybės institucijos, vertindamos grėsmės situacijas, turi atsižvelgti ne tik į tai, kaip riziką suvokia pati auka, bet ir savarankiškai atlikti objektyvų rizikos vertinimą (*Kurt prieš Austriją* [EŽTT], Nr. 62903/15...). EŽTT pabrėžė, kad dėl išskirtinės psichologinės situacijos, kurioje atsiduria smurto artimoje aplinkoje aukos, bylą nagrinėjančios institucijos turi pareigą užduoti atitinkamus klausimus, kad gautų visą reikiamą informaciją, taip pat ir iš kitų institucijų, o ne pasitikėti, kad auka pateiks visą reikalingą informaciją. EŽTT pridūrė, kad turi būti nustatytos aiškos gairės ir kriterijai, kaip elgtis šiose jautriose situacijose, ir atitinkamoms institucijoms turėtų būti rengiami mokymai apie jų naudojimą ir smurto šeimoje dinamiką. Byloje *A. E. prieš Bulgariją* (2023) EŽTT išaiškino, kad ypač pažeidžiamiems asmenims, įskaitant ir vaikus, privatus kaltinimas baudžiamajame procese užkrauna pernelyg didelę našta smurto artimoje aplinkoje aukai, perkeldamas atsakomybę rinkti įrodymus, galinčius įrodyti smurtautojo kaltę. Šioje byloje buvo nustatytas EŽTK 3 str. pažeidimas, kadangi, nors nacionalinė teisė numatė galimybę pradėti baudžiamąjį procesą privataus kaltinimo tvarka tais atvejais, kai nukentėjęs asmuo yra pažeidžiamas, prokuroras nesiėmė jokių veiksmų, siekiant užtikrinti efektyvų tyrimą (*A. E. prieš Bulgariją* [EŽTT], Nr. 53891/20...).

C. Fenton-Glyn teigimu, valstybėms suteikiama pernelyg plati diskrecija spręsti, kokius standartus taikyti siekiant atsižvelgti į vaikų pažeidžiamumą. Vis dėlto, analizuojant vėlesnę EŽTT praktiką, matyti, kad EŽTT vis dažniau konkretizuoja, kokių veiksmų valstybės privalo imtis. Bylų analizė rodo, jog vaikų pažeidžiamumas reikalauja specifinių standartų taikymo baudžiamajame procese. Dėl to nacionalinių institucijų diskrecijos laisvė tampa ribota, ypač tais atvejais, kai būtina taikyti specialias priemones, mažinančias sunkumo slenkstį, kurį reikia pasiekti siekiant nustatyti EŽTK 3 str. pažeidimą.

Apibendrinant galima teigti, kad EŽTT praktika pripažinti smurtą patyrusius vaikus pažeidžiamais yra nuosekli. Vaiko pažeidžiamumas EŽTT jurisprudencijoje vertinamas tiek universaliai – priskiriant vaikus pažeidžiamų asmenų grupei, – tiek individualiai, atsižvelgiant į konkrečias vaiko situacijos aplinkybes. Spręsdamas fizinio smurto bylas, EŽTT nuosekliai pabrėžia vaiko orumo apsaugos svarbą bei būtinybę įvertinti smurtą artimoje aplinkoje patyrusių aukų psichologinę būklę. EŽTT taip pat nuosekliai pripažįsta, kad vaikų pažeidžiamumas lemia griežtesnius pozityvius valstybės įsipareigojimus, įskaitant pareigą užkirsti kelią netinkamam elgesiui, apie kurį valstybė žinojo arba turėjo žinoti, ir pareigą atlikti skubų bei veiksmingą tyrimą. Tokia praktika rodo, kad EŽTT palaipsniui plėtoja jautresnį požiūrį į vaikus, kaip smurto aukų, padėti bei riboja nacionalinių institucijų diskrecijos ribas. Vis dėlto mokslinėje doktrinoje pagrįstai atkreipiamas dėmesys

į tai, kad EŽTT, nustatydamas aukštesnius apsaugos standartus, ne visada aiškiai apibrėžia, kokių konkrečių priemonių tikimasi iš valstybių. Tai kelia riziką, kad valstybės gali nepakankamai įgyvendinti savo įsipareigojimus, formaliai pripažindamos vaikų pažeidžiamumą, bet nesiimdamos realių ir tiesioginių veiksmų. Nepaisant to, pastebima pozityvi raida – EŽTT vis dažniau konkretizuoja valstybėms keliamus reikalavimus, o bylose, susijusiose su vaikų apsauga, taikomas išplėtotas pažeidžiamumo vertinimas. Be to, atsižvelgiant į vaiko pažeidžiamumą, netinkamas elgesys nebūtinai turi būti itin intensyvus ar ilgalaikis – pakanka, kad jis pasiektų minimalų sunkumo lygį, kad būtų konstatuotas EŽTK 3 str. pažeidimas.

3.4. EŽTT požiūris į negalią kaip vaikų pažeidžiamumo veiksnį

Vaikai, turintys fizinę ar psichologinę negalią, EŽTT praktikoje pripažįstami kaip itin pažeidžiami, kuriems reikalinga sustiprinta valstybės apsauga. Jų pažeidžiamumas kyla iš dviejų tarpusavyje susijusių veiksnių: viena vertus, jie laikomi pažeidžiamais dėl savo amžiaus ir priklausomybės nuo suaugusiųjų, kita vertus, jų negalia dar labiau apsunkina gebėjimą savarankiškai ginti savo teises ir interesus. Todėl EŽTT jurisprudencijoje pabrėžiama valstybių pozityvioji pareiga ne tik užtikrinti apsaugą nuo smurto ir diskriminacijos, bet ir imtis aktyvių priemonių, leidžiančių šiems vaikams naudotis visomis savo teisėmis lygiomis sąlygomis su kitais. Kita vertus, EŽTT savo praktikoje pabrėžia, kad dažnai vaikas su negalia gali tapti lengvesne auka žmogaus teisių pažeidimams, todėl jie yra ypač pažeidžiami.

EŽTT praktikoje įžvelgiama aiškinimo tendencija, pagal kurią vaikų pažeidžiamumas gali būti ypač didelis, kai susiduria nepilnamečių amžius ir protinė negalia arba psichiko liga (Heri, 2021, p. 43). Pavyzdžiui, byloje *Blokhin prieš Rusiją* (2016) EŽTT nustatė EŽTK 3 str. pažeidimą, nes pareiškėjui vaikui nebuvo užtikrintas būtinas gydymas nepilnamečių nusikaltėlių laikino sulaikymo centre, nebuvo pakankamai atsižvelgta į vaiko jauną amžių ir į ypač pažeidžiamą padėtį dėl vaiko diagnozuoto dėmesio stokos ir hiperaktyvumo sutrikimo (*Blokhin prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 47152/06...). Kitoje byloje *A. P. prieš Armėniją* (2024) EŽTT taip pat pabrėžė, kad pareiškėja dėl savo jauno amžiaus ir negalios (intelektų sutrikimo) buvo ypač pažeidžiamoje padėtyje. Abiejuose sprendimuose EŽTT išaiškino, kad valstybės turi didesnę pareigą saugoti vaikus, kuriais jos rūpinasi ir kuriuos kontroliuoja, ypač tuos vaikus, kurie dėl negalios yra ypač pažeidžiami (*A. P. prieš Armėniją* [EŽTT], Nr. 58737/14...).

EŽTT nurodė, kad valstybės turi siauresnę vertinimo laisvę, kai ribojamos negalią turinčių vaikų teisės, tokie apribojimai turi būti pateisinami labai svarbiomis priežastimis.

Pavyzdžiui, byloje *G. L. prieš Italiją* (2020) EŽTT išaiškino, kad jeigu pagrindinių teisių apribojimas taikomas ypač pažeidžiamai visuomenės grupei, kuri praeityje patyrė didelę diskriminaciją, tai valstybės vertinimo laisvė yra žymiai siauresnė ir valstybė turi turėti svarbių priežasčių, dėl kurių toks ribojimas yra labai svarbus. EŽTT pabrėžė, kad neįgalių vaikų pažeidžiamumo negalima nepastebėti, atsižvelgiant į tai kokią poveikį gali padaryti valstybės priimtose protingose priemonėse, kurias įgyvendina švietimo srityje, atsižvelgiant į neįgaliųjų švietimo poreikius. Šioje byloje EŽTT padarė išvadą, kad buvo pažeistas EŽTK 14 str. kartu su 1 protokolo 2 str., nes valstybės institucijos nereagavo pakankamai rūpestingai, neužtikrino, kad pareiškėja galėtų naudotis savo teise į mokslą lygiomis teisėmis su kitais mokiniais (*G. L. prieš Italiją* [EŽTT], Nr. 59751/15...).

Bylose, kuriose negalią turintis vaikas patiria seksualinį smurtą, EŽTT nurodo, kad dėl jų negalios nepilnamečiai pareiškėjai yra labiau pažeidžiami. Tais atvejais, kai EŽTT gali priskirti valstybės institucijoms žinojimą apie aukos negalią, jis reikalauja, kad jos atsižvelgtų į ypatingą aukos moralinį ir fizinį pažeidžiamumą ir imtųsi veiksmų jai apsaugoti. Pavyzdžiui, byloje *I. C. prieš Rumuniją* (2016) EŽTT konstatavo, kad nei prokurorai, nei byla nagrinėję teisėjai tinkamai neįvertino bylos konteksto – jie neatsižvelgė nei į pareiškėjos jauną amžių, nei į jos nedidelį intelekto sutrikimą, nei į tai, kad tariamas išžagininimas, kuriame dalyvavo trys vyrai, įvyko naktį ir esant žemai temperatūrai – visi šie veiksniai reikšmingai padidino pareiškėjos pažeidžiamumą. Tokiose situacijose valstybė turi skirti ypatingą dėmesį sutikimo seksualiniams veiksams pagrįstumo analizei, atsižvelgiant į intelekto sutrikimą, ir tai, kad dėl intelekto sutrikimo vaikas yra labiau pažeidžiamas tokiam seksualiniam išnaudojimui. EŽTT išaiškino, kad tokiais atvejais tinkamai neišnagrinėjus skundų dėl seksualinės prievartos prieš vaikus ar kitus pažeidžiamus asmenis, tokius kaip asmenys su intelekto negalia, sukuriama nebaudžiamumo fonas, o tai gali pažeisti pozityvius valstybės įsipareigojimus pagal EŽTK 3 str. Taigi, EŽTT konstatavo, kad byla buvo ištirta nepakankamai, nes valstybė neefektyviai taikė baudžiamosios teisės sistemos, skirtos bausti už visų formų išžaginimą ir seksualinę prievartą, todėl nusprendė, kad buvo pažeistas EŽTK 3 str. (*I. C. prieš Rumuniją* [EŽTT], Nr. 36934/08...).

EŽTT praktikoje pabrėžia, kad negalią turintys asmenys yra ypač pažeidžiami, kadangi jie turi ribotas galimybes skųstis dėl netinkamos elgesio. Pavyzdžiui, byloje *L. R. prieš Šiaurės Makedoniją* (2020) EŽTT pareiškėją laikė ypač pažeidžiamu, nurodydamas, kad: „<...> atsižvelgiant į jo negalią, jis laikytinas ypač pažeidžiamu asmeniu, kuris akivaizdžiai negali išreikšti jokių pageidavimų ar požiūrio į savo poreikius ir interesus, jau nekalbant apie norus ir nuomonę, ar imtis kokių nors teisų gynimo priemonių“. Taigi,

EŽTT nurodė, kad pareiškėjas buvo dar labiau pažeidžiamas ne tik dėl savo negalios, o dėl to, kad jis visiškai negalėjo skųstis, kaip jį paveikė toks gydymas. EŽTT nusprendė, kad buvo pažeistas EŽTK 3 str., nes valstybės institucijos buvo įpareigos apsaugoti pareiškėjo orumą ir gerovę, jos buvo atsakingos už netinkamą elgesį su juo, reikiamos priežiūros stoką ir nežmonišką bei žeminantį elgesį su juo (*L. R. prieš Šiaurės Makedoniją* [EŽTT], Nr. 38067/15...).

Mokslinėje doktrinoje kritiškai vertinama tai, kad EŽTT jurisprudencijoje dažnai akcentuoja neįgaliųjų „įgimtų sunkumų“ reikšmę kasdieniniame gyvenime, nes toks požiūris gali prisidėti prie šios grupės tolesnės stigmatizacijos ir marginalizacijos (Domańska, 2018, p. 33). C. Heri taip pat pabrėžia, kad pernelyg didelis dėmesys neįgaliųjų ribotumui, nesant atidaus individualių pareiškėjų gebėjimų ir jų veiksnio vertinimo, gali lemti diskriminacinius rezultatus. Pasak autorės, tokia praktika kelia pavojų ne tik perkelti visą dėmesį į pažeidžiamumo aspektą, bet ir iš esmės paneigti neįgaliųjų galimybes dalyvauti visuomenėje, formuoti savarankišką gyvenimą ar būti laikomiems teisiškai pajėgiais. Todėl teisinis vertinimas turi būti subalansuotas – apsaugą užtikrinantis, bet kartu vengiantis stigmatizacijos, kuris gali paneigti individualias galimybes ir orumą (Heri, 2021, p. 59 - 63).

Vis dėlto vėlesnėje praktikoje EŽTT siekia subalansuoti vaikų su negalia pažeidžiamumo vertinimą. Teismas vis dažniau pripažįsta, kad šie vaikai turi ribotas galimybes skųstis dėl netinkamo elgesio, todėl būtina atsižvelgti į jų individualius gebėjimus bei konkretų negalios pobūdį, galintį lemti skirtingą jų veiksnio lygį. Be to, EŽTT nuosekliai pabrėžia, kad valstybės institucijos turi būti jautrios pažeidžiamo asmens situacijai ir tinkamai į ją reaguoti. Tokia praktikos raida rodo, jog EŽTT tolsta nuo stigmatizuojančio, vien tik ribotumą akcentuojančio požiūrio ir pereina prie individualizuoto vertinimo. Pažeidžiamumo argumentai, kuriuos formuluoja EŽTT, vis dažniau padeda vertinti situacijas iš pareiškėjų perspektyvos, taip sustiprinant jų teisių apsaugą. Nors EŽTT sprendimuose atsižvelgia į individualias aplinkybes ir konkretų negalios pobūdį, vaikų su negalia bylose pastebimas tam tikras nuoseklumas – EŽTT netaiko aiškių intelekto sutrikimo ar psichikos ligos apibrėžčių. Vietoj to, jis dažnai remiasi šalių pateiktais mediciniais duomenimis, siekdamas nustatyti, ar asmuo priskirtinas pažeidžiamai grupei. Dėl to neatrodo, kad EŽTT taikytų kokį nors reikalavimą pasiekti tam tikrą neįgalumo lygį ar laipsnį. Pakanka, kad būtų konstatuota negalia – tokiu atveju EŽTT dažniausiai pripažįsta, jog vaikas, atsižvelgiant į jo amžių ir negalią, yra ypač pažeidžiamas.

Toks EŽTT požiūris yra palankus vaikams pareiškėjams, nes jiems nereikia įrodyti tam tikro negalios lygio ar laipsnio – pakanka, kad būtų konstatuota negalia, kad jie būtų

laikomi ypač pažeidžiamais. Pažeidžiamumas tokiu atveju kildinamas tiek iš priklausymo vaikų grupei, tiek iš individualios sveikatos būklės. Tai leidžia pareiškėjui pagrįstai tikėtis, kad EŽTT vertins jo situaciją taikydamas sustiprintos apsaugos standartą, remdamasis pažeidžiamumo argumentu. Valstybėms šis požiūris taip pat turi teigiamų aspektų – aiškus EŽTT vertinimo modelis leidžia iš anksto numatyti, kad bet kokia nustatyta negalia turėtų būti laikoma pažeidžiamumo pagrindu, todėl galima sistemingiau planuoti atitinkamas apsaugos priemonės. Vis dėlto tai taip pat reiškia, kad valstybės negali remtis formalumais ar abejoti negalios reikšmingumu – jos privalo nuosekliai reaguoti į bet kokią pažeidžiamumo požymį, o bet koks neveikimas ar apsaugos priemonių trūkumas šiose situacijose lengviau laikomas EŽTK pažeidimu.

Pažeidžiamumo pripažinimas EŽTT jurisprudencijoje suteikia vaikams su negalia sustiprintą teisinę apsaugą, nes leidžia vertinti jų situaciją ne tik grupiniu, bet ir individualiu pagrindu. Ši nuosekli praktika užtikrina, kad vaikams nereikia įrodyti tam tikro negalios lygio – vien konstatuota negalia lemia jų laikymą ypač pažeidžiamais. Toks aiškus vertinimo standartas leidžia valstybėms tiksliau prognozuoti savo pareigas ir planuoti atitinkamas apsaugos priemones. Tačiau kartu tai reiškia, kad valstybės privalo veikti aktyviai ir jautriai – pakankamas neatsižvelgimas į vaiko pažeidžiamumą tokiose bylose gali būti lengviau pripažįstamas EŽTK pažeidimu.

IŠVADOS

1. Pažeidžiamumo koncepcija mokslinėje doktrinoje ir EŽTT jurisprudencijoje formuojama skirtingai. Doktrinoje pažeidžiamumas suprantamas kaip kintanti ir individualiai pasireiškianti būseną, kuri būdinga kiekvienam asmeniui skirtingais gyvenimo etapais, todėl pažeidžiamumas turi būti nustatomas remiantis individualiu vertinimu. Tuo tarpu EŽTT pažeidžiamumą sieja su priklausymu tam tikrai socialinei grupei, kuri dėl struktūrinės nelygybės ar istorinės diskriminacijos laikoma ypač jautria žmogaus teisių pažeidimams. Nors vėlesnėje jurisprudencijoje EŽTT pradėjo vertinti ir individualius pažeidžiamumo aspektus, praktikoje dominuoja grupinis vertinimo modelis, o individualios aplinkybės tampa arba papildomu motyvu nustatyti pažeidžiamumą arba motyvu nepripažinti asmeniui pažeidžiamu. Todėl EŽTT konstruojama pažeidžiamumo samprata iš esmės nesutampa su teoriniu požiūriu, nes prioritetą teikiamas grupei priklausomybei, o ne individualiam vertinimui.
2. Pažeidžiamumo sampratos raida EŽTT praktikoje kito priklausomai nuo vertinamos pažeidžiamos grupės. Prieglobsčio prašytojų atveju ši raida pasižymi regresyvia tendencija. Ankstesnėje jurisprudencijoje prieglobsčio prašytojai buvo laikomi savaime pažeidžiama grupe, kuriai taikytinas sustiprintas apsaugos standartas. Vis dėlto vėlesnėje praktikoje šis universalus požiūris buvo pakeistas – suaugusiųjų atveju EŽTT, pasitelkdamas individualizuotą vertinimą, subtiliai vengia pripažinti visą prieglobsčio prašytojų grupę kaip pažeidžiamą. Pažeidžiamumas nebelaikomas preziumuojama šių asmenų padėties dalimi – jis nustatomas tik lyginant su kitais toje pačioje situacijoje esančiais prieglobsčio prašytojais. EŽTT lingvistiniu būdu, mažindamas pažeidžiamumo standartą, koreguoja ankstesnės doktrinos formuluotes, aiškiai nesuformuluodamas naujos koncepcijos, taip sukuria teisinio aiškumo trūkumą. Toks jurisprudencijos pokytis gali būti aiškinamas kaip bandymas atliepti valstybių susirūpinimą dėl migracijos valdymo iššūkių ir siekis išlaikyti tam tikrą pusiausvyrą tarp žmogaus teisių apsaugos ir valstybių suvereniteto. Galima prognozuoti, kad tolesnė EŽTT jurisprudencijos raida ir toliau rodys atsitraukimą nuo prieglobsčio prašytojų kaip grupės pažeidžiamumo pripažinimo – šis vertinimas bus taikomas vis rečiau ir tik tais atvejais, kai pažeidžiamumas bus grindžiamas konkrečiomis papildomomis individualiomis aplinkybėmis.
3. EŽTT praktikos pokytis prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumo aiškinimo srityje daro dvejopą poveikį valstybių pozityviems įsipareigojimams. Viena vertus,

silpnėjant pažeidžiamumo koncepcijos ryšiui su konkrečia socialine grupe, valstybės įgyja platesnę vertinimo laisvę – tam tikrose situacijose joms nebetaikomi tokie griežti įsipareigojimai, kokie buvo formuluojami ankstesnėje jurisprudencijoje. Pavyzdžiui, EŽTT pažymi, kad potrauminio streso ar depresijos simptomai yra dažni tarp suaugusiųjų prieglobsčio prašytojų, todėl valstybės nebėra įpareigosios skirti jiems sustiprintos apsaugos vien šių požymių pagrindu. Kita vertus, aiškos ir stabilios pažeidžiamumo doktrinos nebuvimas bei nuolat kintantys EŽTT vertinimo standartai didina riziką, kad valstybės nesugebės tinkamai įgyvendinti savo įsipareigojimų, nes joms nėra aišku, kokio masto apsaugos reikalaujama esant skirtingoms faktinėms aplinkybėms. Dėl šios priežasties tiek valstybės, tiek pareiškėjai susiduria su teisinio neapibrėžtumo problema, o tai galiausiai mažina žmogaus teisių apsaugos mechanizmo veiksmingumą.

4. Vaikų pažeidžiamumo samprata EŽTT jurisprudencijoje vystosi nuosekliai ir turi aiškią plėtojimosi kryptį. Ankstyvoje praktikoje vaikų pažeidžiamumas buvo grindžiamas bendru požiūriu į jų amžių ir priklausomybę nuo suaugusiųjų, tačiau gili analizė dažnai nebuvo atliekama. Vėlesnėje jurisprudencijoje EŽTT pradėjo vertinti individualias vaiko situacijos aplinkybes ir nuosekliai taikyti sudėtinę pažeidžiamumo sampratą. Skirtingai nei prieglobsčio prašytojų atveju, vaikų individualus pažeidžiamumas nėra priešpriešinamas grupės pažeidžiamumui, abu šie aspektai integruojami, siekiant sustiprinti apsaugos standartą. Nors vaikų pažeidžiamumas dažnai laikomas prigimtinu, EŽTT taip pat pripažįsta, kad jis gali būti išplėstas atsižvelgiant į konkrečias papildomas aplinkybes, tokias kaip negalia, psichologinė būklė, smurto ar seksualinio išnaudojimo patirtis.
5. Vaikų pažeidžiamumo pripažinimas EŽTT jurisprudencijoje turi esminę reikšmę valstybių pozityviems įsipareigojimams pagal EŽTK. Pažeidžiamumo konstatavimas byloje ne tik sustiprina valstybės atsakomybę, bet ir įpareigoja ją imtis aktyvių, individualizuotų ir jautrių veiksmų, orientuotų į konkretaus vaiko poreikius ir padėti. Ypač bylose, kuriose vaikas turi negalią ar yra priklausomas nuo valstybės institucijų, toks standartas leidžia valstybėms iš anksto numatyti valstybės pareigas ir tam atitinkamas įgyvendinimo priemones. Tačiau tuo pačiu tai reiškia, kad bet koks nepakankamas reagavimas į žinomus pažeidžiamumo veiksnius lengviau pripažįstamas EŽTK pažeidimu, nes tokiu atveju EŽTT sumažina minimalų sunkumo lygį, kurį reikia pasiekti, kad būtų konstatuotas EŽTK 3 straipsnio pažeidimas. Bylose dėl smurto ir seksualinės prievartos EŽTT griežtai vertina valstybių pareigą užkirsti kelią pažeidimams, operatyviai reaguoti į informaciją apie galimus

pažeidimus bei užtikrinti veiksmingą baudžiamąjį proceso tyrimą. Tokiose situacijose vien formalus pažeidžiamumo pripažinimas nėra pakankamas – valstybės privalo imtis konkrečių, realių apsaugos priemonių. Vis dėlto, nepaisant pažeidžiamumo sampratos teisinės reikšmės, EŽTT praktikoje vis dar trūksta nuoseklios metodinės struktūros ir aiškaus atskyrimo tarp materialinių ir procedūrinių pareigų. Dėl to kyla rizika, kad valstybės aiškiai nežinos, kokių konkrečių veiksmų reikalaujama, o tai gali neigiamai paveikti sprendimų įgyvendinimo efektyvumą. Nepaisant išliekančių neaiškumų, įžvelgiama pozityvi praktikos raida – EŽTT vis dažniau konkretizuoja valstybių pareigas, o bylose susijusiose su vaikų apsauga, taikomas kompleksiškas pažeidžiamumo vertinimas, kuris prisideda prie jautresnio teisių standarto užtikrinimo.

6. Laikinosios priemonės yra svarbios, tačiau ne visiškai veiksmingos, užtikrinant pažeidžiamų prieglobsčio prašytojų teises. Nors priklausymas pažeidžiamai grupei gali sustiprinti argumentus dėl laikinųjų priemonių taikymo būtinybės, sprendimas vis tiek grindžiamas individualia žalos grėsme. Vis dėlto, EŽTT griežtai vertina, ar valstybės tinkamai įvykdė joms nurodytas priemones – kuo asmuo labiau pažeidžiamas, tuo didesnė valstybės atsakomybės tikimybė pažeidimo atveju. Tačiau pažeidžiamumo kriterijus laikinųjų priemonių taikymo praktikoje nėra nuosekliai plėtojamas, jis nesuteikia reikšmingos teisinės apsaugos. Be to, laikinųjų priemonių veiksmingumas didele dalimi priklauso nuo valstybių geranoriškumo jas vykdyti, todėl net ir priėmus sprendimą laikinąją priemonę taikyti, praktinė apsauga neretai lieka simbolinė.
7. Pažeidžiamumo reikšmė prieglobsčio prašytojams ir vaikams EŽTT jurisprudencijoje pasireiškia skirtingu aiškumo bei įsipareigojimų intensyvumo lygiu. Nors ankstyvoje praktikoje prieglobsčio prašytojai buvo laikomi savaime pažeidžiama grupe, vėlesnė EŽTT pozicija reikšmingai pasikeitė, todėl valstybių pareigų apimtis priklauso nuo papildomų individualizuotų aplinkybių. Tokia transformacija susiaurino valstybių pozityvių įsipareigojimų taikymo plotį, nes suteikė nacionalinėms valstybės institucijoms plačią diskreciją vertinant, ar pareiškėjo situacija iš tiesų reikalauja sustiprintos apsaugos. Tuo tarpu vaikų atžvilgiu nustatytas vaiko pažeidžiamumas visada lems griežtesnius valstybių pozityvius įsipareigojimus. Jeigu EŽTT nustato prieglobsčio prašytojo ar vaiko pažeidžiamumą EŽTT valstybių atsakomybę vertina griežčiau, kadangi pažeidžiamumo nustatymas reiškia, kad netinkamam elgesiui reikia pasiekti minimalų sunkumo lygį, kad būtų nustatytas EŽTK pažeidimas. Dėl nenuoseklios EŽTT praktikos vystymo kyla

daugiau rizikos dėl netinkamo įsipareigojimų vykdymo prieglobsčio prašytojų atžvilgiu – praktikoje nėra aiškiai nustatyta, kokių pareigų valstybės turi laikytis. Dėl nuoseklios EŽTT praktikos vystymo kyla mažiau rizikos dėl netinkamo įsipareigojimų vykdymo vaikų atžvilgiu, kadangi EŽTT naujausioje praktikoje stengiasi tiksliai įvardinti, kokias priemones valstybės turi įgyvendinti, kad būtų užtikrintas žmogaus teisių apsaugos standartas. Darytina išvada, kad vaikų atžvilgiu EŽTT jurisprudencija rodo aiškesnę, nuoseklesnę ir griežtesnę požiūrį į valstybių pareigas, o prieglobsčio prašytojų atveju pažeidžiamumo koncepcijos regresas sukuria teisinio neapibrėžtumo riziką ir silpnina žmogaus teisių apsaugos užtikrinimą praktikoje.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

Tarptautinės konvencijos, rekomendacijos ir kt.

Tarptautinės sutartys ir konvencijos, kurios dalyvė yra Lietuvos Respublika:

1. Žmogaus teisių ir pagrindų laisvių apaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 1995, 40-987.
2. Konvencija dėl pabėgėlių statuso (1951). *Valstybės žinios*, 1997, 12-227.
3. Vaiko teisių konvencija (1989). *Valstybės žinios*, 1995, 60-1501.
4. Konvencija „Dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje“ (1993). *Valstybės žinios*, 1997, 101-2550.

Europos sąjungos direktyva

5. Europos Parlamento ir Tarybos 2013 m. birželio 26 d. direktyva 2013/33/ES dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo. OL L 180, p. 96.

Specialioji literatūra

Knygos

6. Costello, C. (2015). *The Human Rights of Migrants and Refugees in European Law*. Oxfordas: Oxfordo Universito leidykla.
7. Farrugia, R. ir Touzenis, K. (2010). *The International protection of unaccompanied and separated migrant and asylum-seeking children in Europe Person*. Iš Kanics, J. Ir Farrugia, R. ir Touzenis, K. (sud.) (2010). *Migrating alone: unaccompanied and separated children's migration to Europe*. Paryžius: UNESCO leidykla, 21-55.
8. Fenton-Glynn, C. (2021). *Children and European Court of Human Rights*. Oxfordas Oxfordo Universito leidykla.
9. Heri, C. (2021). *Responsive Human Rights: Vulnerability, Ill-treatment and the ECtHR*. Oxfordas: Hart leidykla.
10. Herring, J. (2012). *Vulnerability, Children and the Law*. Iš Freeman M. (red.) (2012). *Law and Childhood Studies: Current Legal Issues Vol. 14*. Oxfordas: Oxfordo Universiteto leidykla.
11. Kagiros, D. (2019). *Vulnerability as a Path to a 'Social Minimum'?* Iš: Kotkas T., Leijten I., ir Pennings F. (2019). *Specifying and Securing A Social Minimum in the Battle Against Poverty*. Oxfordas: Hart leidykla, 245-260.

12. Rieter, E. R. (2021). Conclusion: The Protective Potential and Legitimate Use of Interim Measures in Human Rights Cases. Iš Rieter, E.R., Zwaan, K. M. (ed.) (2021). *Urgency and Human Rights*. The Hague: T.M.C. Asser Press, 245-297.
13. Turner, B. S. (2006). *Vulnerability and Human Rights*. Universito Parkas: Pensivalnijos valstijos universiteto leidykla.

Straipsniai

14. Baird, N. (2021). Disasters, Human Rights and Vulnerability: Reflections from the Experiences of Older Persons in Post-Quake Canterbury. *Yearbook of International Disaster Law Online*, 2(1), 314-340, https://doi.org/10.1163/26662531_00201_013.
15. Baumgärtel, M. (2020). Facing the Challenge of Migratory Vulnerability in the European Court of Human Rights. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 38(1), 12-29.
16. Beduschi, A. (2017). Vulnerability on Trial: Protection of Migrant Children's Rights in the Jurisprudence of International Human Rights Courts. *Boston University International Law Journal*, 36, 55-85.
17. Bermeo, N. (2016). On Democratic Backsliding. *Journal of Democracy*, 27(1), 5-19.
18. Bossuyt, M. (2015). The European Union Confronted with an Asylum Crisis in the Mediterranean: Rejections on Refugees and Human Rights Issues. *Europos žmogaus teisių žurnalas*, 581-605.
19. Bossuyt, M. (2016). Categorical Rights and Vulnerable Groups: Moving Away from the Universal Human Being. *The George Washington International Law Review*, 48(4), 717-742.
20. Boutier, I. (2024). Understanding vulnerability through the eyes of the European Court of Human Rights' jurisprudence: challenges and responses. *Peace Human Rights Governance*, 1-16, <https://doi.org/10.14658/PUPJ-PHRG-2024-aof-6>.
21. Da Lomba, S. (2014). Vulnerability, Irregular Migrants' Health-Related Rights and the European Court of Human Rights. *European Journal of Health Law*, 21(4), 339-364.
22. Dauvergne, D. (2004). Sovereignty, migration and the rule of law in global times. *Modern Law Review*, 67(4), 588-615.
23. Domańska, M. (2018). People with Disabilities as a Vulnerable Group. The Concept of Protection of the Rights of Vulnerable Groups. *Białostockie Sztia Prawnicze*, 23(4), 25-34.

24. Grans, L. (2023). The Impact of Vulnerability on State Obligations in Criminal Proceedings on Domestic Violence: Interpreting the Istanbul Convention and the European Convention on Human Rights. *Women & Criminal Justice*, 1–16.
25. Fineman, M. A. (2012). “Elderly” as vulnerable: rethinking the nature of individual and societal responsibility. *The Elder Law Journal*, 20(2), 71-112.
26. Fineman, M. A. (2008). The Vulnerable Subject: Anchoring Equality in the Human Condition. *Yale Journal of Law and Feminism*, 20(1), 1-23.
27. Ferguson, L. (2014). The Jurisprudence of Making Decisions Affecting Children: An Argument to Prefer Duty to Children's Rights and Welfare. *Oxford Legal Studies Research*, 6, 141-189.
28. Flamand, C., Raimond, F. ir Sarolea, S. (2023). Examining Asylum Seekers’ “Other Vulnerabilities”: Intersectionality in Context. *European Journal of Migration and Law*, 25(4), 501-524.
29. Galka, K. (2021). Vulnerability and its implications: some comments in the light of the Strasbourg case law concerning asylum seekers. *Espaço Jurídico Jornal of law*, 22, 1-16.
30. Herrera, C. B. ir Haeck, Y. (2011). Staying the Return of Aliens from Europe through Interim Measures: The Case-law of the European Commission and the European Court of Human Rights. *European Journal of Migration and Law*, 13(1), 31-51, <https://doi.org/10.1163/157181611X553646>.
31. Hudson, B. (2024). Asylum Marginalisation Renewed: ‘Vulnerability Backsliding’ at the European Court of Human Rights. *International Journal of Law in Context*, 20(1), 1-20.
32. Keller, H. ir Marti, C. (2013). Interim Relief Compared: Use of Interim Measures by the UN Human Rights Committee and the European Court of Human Rights. *ZaöRV*, 73, 325-372.
33. Krivenko, E. Y. (2022). Reassessing the Relationship between Equality and Vulnerability in relation to Refugees and Asylum Seekers in the ECtHR: The MSS Case 10 Years on. *International Journal of Refugee Law*, 34(2), 192-214.
34. Limante, A. (2024). Protecting vulnerable groups in Europe: highlights from recent case law of the European Court of Human Rights. *The International Journal of Human Rights*, 28:4, 671-688.
35. O’Mahony, C. (2019). Child Protection and the ECHR: Making Sense of Positive and Procedural Obligations. *The International Journal of Children;s Rights*, 27, 660-693.

36. Peroni, L. ir Timmer, A. (2013). Vulnerable groups: The promise of an emerging concept in European Human Rights Convention law. *International Journal of Constitutional law*, 11(4), 1056-1085.
37. Reece, H. (1996). The Paramountcy Principle: Consensus or Construct? *Current Legal Problems*, 49(1), 267-304.
38. Rittoss, D. (2020). Strengthening The Rights of Sexually Abused Children in front of the Europe Court for Human Rights: A Tale of Justice, Fairness and Constant Normative Evolution. *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series (ECLIC)*, 4, 529-556, <https://doi.org/10.25234/eclic/11915>.
39. Venturi, D., Ippolito, F. ir Sánchez, S. I. (2017). Protecting Vulnerable Groups: The European Human Rights Framework. *Human Rights Law Review*, 17(1), 187-192, <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngw040>.

Teismų praktika

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

40. *Mamatkulov ir Askarov prieš Turkiją* [EŽTT], Nr. 46827/99, [2005-02-04], ECLI:CE:ECHR:2005:0204JUD004682799.
41. *Mubilanzila Mayeka ir Kaniki Mitunga prieš Belgiją* [EŽTT], Nr. 13178/03, [2006-11-12], ECLI:CE:ECHR:2006:1012JUD001317803.
42. *M. S. S. prieš Belgiją ir Graikiją* [EŽTT], Nr. 30696/09, [2011-01-21], ECLI:CE:ECHR:2011:0121JUD003069609.
43. *Rahimi prieš Graikiją* [EŽTT], Nr. 8687/08, [2011-04-05], ECLI:CE:ECHR:2011:0405JUD000868708.
44. *Popov prieš Prancūziją* [EŽTT], Nr. 39472/07, [2012-01-19], ECLI:CE:ECHR:2012:0119JUD003947207.
45. *Hirsi Jamaa ir kiti prieš Italiją* [EŽTT], Nr. 27765/09, [2012-02-23], ECLI:CE:ECHR:2012:0223JUD002776509.
46. *P. ir S. prieš Lenkiją* [EŽTT], Nr. 57375/08, [2012-10-30], ECLI:CE:ECHR:2012:1030JUD005737508.
47. *Nencheva ir kiti prieš Bulgariją* [EŽTT], Nr. 48609/06, [2013-06-18], ECLI:CE:ECHR:2013:0618JUD004860906.
48. *M. K. N. prieš Švediją* [EŽTT], Nr. 72413/10, [2013-06-27], ECLI:CE:ECHR:2013:0627JUD007241310.

49. *Aden Ahmed prie Malta* [EŽTT], Nr. 55352/12, [2013-07-23],
ECLI:CE:ECHR:2013:0723JUD005535212.
50. *O'Keefee prieš Airiją* [EŽTT], Nr. 35810/09, [2014-01-28],
ECLI:CE:ECHR:2014:0128JUD003581009.
51. *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Campeanu prieš Rmunią* [EŽTT],
Nr 47848/08, [2014-07-17], ECLI:CE:ECHR:2014:0717JUD004784808.
52. *Tarakhel prieš Šveicariją* [EŽTT], Nr. 29217/12, [2014-11-04],
ECLI:CE:ECHR:2014:1104JUD002921712.
53. *M. ir M. prieš Kroatiją* [EŽTT], Nr. 10161/13, [2015-09-03],
ECLI:CE:ECHR:2015:0903JUD001016113.
54. *Bouyid prieš Belgiją* [EŽTT], Nr. 23380/09, [2015-09-28],
ECLI:CE:ECHR:2015:0928JUD002338009.
55. *Mahamed Jama prieš Maltą* [EŽTT], Nr. 10290/13, [2015-11-26],
ECLI:CE:ECHR:2015:1126JUD001029013.
56. *M. G. C. prieš Rumuniją* [EŽTT], Nr. 61495/11, [2016-03-15],
ECLI:CE:ECHR:2016:0315JUD006149511.
57. *F. G. prieš Švediją* [EŽTT], Nr. 43611/11, [2016-03-23],
ECLI:CE:ECHR:2016:0323JUD004361111.
58. *Blokhin prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 47152/06, [2016-03-23],
ECLI:CE:ECHR:2016:0323JUD004715206.
59. *I. C. prieš Rumuniją* [EŽTT], Nr. 36934/08, [2016-05-24],
ECLI:CE:ECHR:2016:0524JUD003693408.
60. *O. M. prieš Vengriją* [EŽTT], Nr. 9912/15, [2016-07-05],
ECLI:CE:ECHR:2016:0705JUD000991215.
61. *G. U prieš Turkiją* [EŽTT], Nr. 16143/10, [2016-10-18],
ECLI:CE:ECHR:2016:1018JUD001614310.
62. *V. M. ir kiti prieš Belgiją* [EŽTT], Nr. 60125/11, [2016-11-17],
ECLI:CE:ECHR:2016:1117JUD006012511.
63. *Abdullahi Elmi ir Aweys Abubakar prieš Maltą* [EŽTT], Nr. 25794/13, [2016-11-22],
ECLI:CE:ECHR:2016:1122JUD002579413.
64. *D. M. D. prieš Rumuniją* [EŽTT], Nr. 23022/13, [2017-10-03],
ECLI:CE:ECHR:2017:1003JUD002302213.
65. *V. C. prieš Italiją* [EŽTT], Nr. 54227/14, [2018-02-01],
ECLI:CE:ECHR:2018:0201JUD005422714.

66. *A. ir B. prieš Kroatiju* [EŽTT], Nr. 7144/15, [2019-06-20],
ECLI:CE:ECHR:2019:0620JUD000714415
67. *G. B. ir kiti prieš Turkiją* [EŽTT], Nr. 4633/15, [2019-10-17],
ECLI:CE:ECHR:2019:1017JUD000463315.
68. *A.Ş. prieš Turkiją* [EŽTT], Nr. 48642/07, [2019-10-22],
ECLI:CE:ECHR:2019:1022JUD004864207.
69. *Ilias ir Ahmed prieš Vengriją* [EŽTT], Nr. 47287/15, [2019-11-21],
ECLI:CE:ECHR:2019:1121JUD004728715.
70. *L. R. prieš Šiaurės Makedoniją* [EŽTT], Nr. 38067/15, [2020-01-23],
ECLI:CE:ECHR:2020:0123JUD003806715.
71. *N. H. ir kiti prieš Prancūziją* [EŽTT], Nr. 28820/13, [2020-07-02],
ECLI:CE:ECHR:2020:0702JUD002882013.
72. *M. K. ir kiti prieš Lenkiją* [EŽTT], Nr. 40503/17, [2020-07-23],
ECLI:CE:ECHR:2020:0723JUD004050317.
73. *G. L. prieš Italiją* [EŽTT], Nr. 59751/15, [2020-09-10],
ECLI:CE:ECHR:2020:0910JUD005975115.
74. *X ir kiti prieš Bulgariją* [EŽTT], Nr. 22457/16, [2021-02-02],
ECLI:CE:ECHR:2021:0202JUD002245716.
75. *K. I. prieš Prancūziją* [EŽTT], Nr. 5560/19, [2021-04-15],
ECLI:CE:ECHR:2021:0415JUD000556019.
76. *Kurt prieš Austriją* [EŽTT], Nr. 62903/15, [2021-06-15],
ECLI:CE:ECHR:2021:0615JUD006290315.
77. *R. B. prieš Estiją* [EŽTT], Nr. 22597/16, [2021-06-22],
ECLI:CE:ECHR:2021:0622JUD002259716.
78. *M. D. ir kiti prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 71321/17, [2021-09-14],
ECLI:CE:ECHR:2021:0914JUD007132117.
79. *M. H. ir kiti prieš Kroatiją* [EŽTT], Nr. 15670/18, [2021-11-18],
ECLI:CE:ECHR:2021:1118JUD001567018.
80. *N. B. ir kiti prieš Prancūziją* [EŽTT], Nr. 49775/20, [2022-03-31],
ECLI:CE:ECHR:2022:0331JUD004977520.
81. *H. M. ir kiti prieš Vengriją* [EŽTT], Nr. 38967/17, [2022-06-02],
ECLI:CE:ECHR:2022:0602JUD003896717.
82. *Darboe ir Camara prieš Italiją* [EŽTT], Nr. 5797/17, [2022-07-21],
ECLI:CE:ECHR:2022:0721JUD000579717.

83. *B. prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 36328/20, [2023-02-07], ECLI:CE:ECHR:2023:0207JUD003632820.
84. *A. E. prieš Bulgariją* [EŽTT], Nr. 53891/20, [2023-05-23], ECLI:CE:ECHR:2023:0523JUD005389120.
85. *V. I. prieš Moldovos Respubliką* [EŽTT], Nr. 38963/18, [2024-03-26], ECLI:CE:ECHR:2024:0326JUD003896318.
86. *A. P. prieš Armėniją* [EŽTT], Nr. 58737/14, [2024-06-18], ECLI:CE:ECHR:2024:0618JUD005873714.

Kiti šaltiniai

87. Leach, P. (2014). Ukraine, Russia and Crimean in the European Court of Human Rights. *Blog of European Journal of International Law*.
88. Liefard, T., Valentine, J. (2021). Victims of “Vulnerability”: Balancing protection, privacy and participation of child victims in X and Others v. Bulgaria. Strasbourg Observers. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://strasbourgobservers.com/2021/04/26/victims-of-vulnerability-balancing-protection-privacy-and-participation-of-child-victims-in-x-and-others-v-bulgaria/> [žiūrėta 2025 m. balandžio 1 d.].
89. Europos Žmogaus Teisių Teismo reglamentas, priimtas 2024 m. sausio 1 d., https://www.echr.coe.int/documents/rules_court_ltu.pdf [žiūrėta 2025-03-27].
90. Europos Komisija, Europos Taryba ir Teisingumo generalinis direktoratas. *Europos Tarybos Ministrų komiteto gairės dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo*. Priimtos Europos Tarybos Ministrų komiteto 2010 m. lapkričio 17 d. ir aiškinamasis memorandumas, Leidinių biuras, 2013.
91. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros ir Europos Tarybos Vaiko teises reglamentuojančios Europos teisės vadovas. [interaktyvus] (modifikuota 2015-06-01). Prieiga per internetą: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-ecthr-2015-handbook-european-law-rights-of-the-child_lt.pdf [žiūrėta 2025 m. vasario 13 d.].
92. 2006 m. Jungtinių Tautų vaikų teisių komiteto ataskaita Nr. 41 (A/61/41). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g06/431/68/pdf/g0643168.pdf> [žiūrėta 2025 m. vasario 18 d.].

**Pažeidžiamų grupių koncepcijos reikšmė užtikrinant vaikų ir prieglobsčio
prašytojų teisių apsaugą pagal EŽTK**

Kamilė Jonikaitė

Šiame magistro darbe analizuojama pažeidžiamų grupių koncepcijos reikšmė užtikrinant prieglobsčio prašytojų ir vaikų teisių apsaugą pagal EŽTK. Tyrime nagrinėjama, iš ko EŽTT kildina prieglobsčio prašytojų ir vaikų pažeidžiamumą. Darbe gilinami į tai, ar EŽTT jurisprudencijoje prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumas laikomas universaliu, ar priklauso nuo individualaus vertinimo bei kaip keitėsi EŽTT prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumo aiškinimas. Be to, darbe analizuojama kokią reikšmę EŽTT jurisprudencijoje turi pažeidžiamumas, taikant laikinas priemones prieglobsčio prašytojų bylose. Taip pat, analizuojamas ir vaikų pažeidžiamumo vystymas EŽTT praktikoje, jo ypatumai bei taikymo nuoseklumas. Tyrime prieita prie išvados, kad EŽTT praktika dėl prieglobsčio prašytojų pažeidžiamumo nėra nuosekli: nors pradinėse bylose EŽTT konstatavo, kad visi prieglobsčio prašytojai, kaip grupė, yra pažeidžiami, vėlesniuose sprendimuose atsirado individualios išlygos, „papildomo pažeidžiamumo“ ieškojimas bei lingvistiniai pakeitimai. Vaikų atveju, EŽTT pažeidžiamumą aiškina nuosekliau, pripažindamas jų ypatingą jauną amžių ir priklausomybę nuo suaugusiųjų ir būtinybę užtikrinti griežtesnę apsaugą.

Pažeidžiamos grupės statuso suteikimas vaikams ir prieglobsčio prašytojams pagal EŽTK turi skirtingą reikšmę. Vaikų atžvilgiu EŽTT jurisprudencija rodo aiškesnę, nuoseklesnę ir griežtesnę požiūrį į valstybių pareigas, o prieglobsčio prašytojų atveju pažeidžiamumo koncepcijos regresas sukuria teisinio neapibrėžtumo riziką ir silpnina žmogaus teisių apsaugos užtikrinimą praktikoje.

SUMMARY

The relevance of the conception of vulnerable groups for the protection of the rights of children and asylum seekers under the ECHR

Kamilė Jonikaitė

This Master's thesis analyses the relevance of the concept of vulnerable groups for the protection of the rights of asylum seekers and children under the ECHR. It examines the basis for the ECtHR's definition of vulnerability of asylum seekers and children. It explores whether the vulnerability of asylum seekers is considered universal in the ECtHR jurisprudence or whether it is subject to individual assessment and how the ECtHR's interpretation of the vulnerability of asylum seekers has changed. Furthermore, the paper analyses the relevance of vulnerability in the ECtHR jurisprudence for the application of interim measures in asylum seekers' cases. It also analyses the development of children's vulnerability in the ECtHR case law, its peculiarities and consistency of application. The study concludes that the ECtHR's case law on the vulnerability of asylum seekers is not consistent: while in the initial cases the ECtHR found that all asylum seekers as a group are vulnerable, in subsequent judgments individual reservations, the search for "additional vulnerability" and linguistic changes have appeared. In the case of children, the ECtHR has been more consistent in its interpretation of vulnerability, recognising their particular young age and dependence on adults, and the need for more stringent protection.

The granting of vulnerable group status to children and asylum seekers has different meanings under the ECHR. For children, the jurisprudence of the ECtHR shows a clearer, more coherent and stricter approach to state obligations, while for asylum seekers, the regression of the concept of vulnerability creates the risk of legal uncertainty and weakens the enforcement of human rights protection in practice.